

พระครูบริหารสุตกิจ

อดีตเจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม

ณ เมรุวัดปรกสุธรรมาราม
อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม

๒๒ มีนาคม ๒๕๑๓

คณะศิษย์

พิมพ์แจกเป็นธรรมวิทยาทานในงาน
พระราชทานเพลิงศพ

พระครูบริหารสุตกิจ

อดีตเจ้าอาวาส ฯ ณ วัดปรกสุธรรมาราม

อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม

๒๐-๒๓ มีนาคม ๒๕๑๓

รายการบำเพ็ญกุศล

วันศุกร์ที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ตรงกับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๔

เวลา ๑๓.๐๐ น. รวบรวมของเข้าโรงครัว

เวลา ๑๕.๐๐ น. ทำพิธีเผาบุพโพ

วันเสาร์ที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔

เวลา ๐๗.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์

เวลา ๐๙.๐๐ น. เคลื่อนศพขึ้นสู่เมรุ

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๑๐ รูป
สวดสติปัฏฐาน (เปิดศพ)

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

เวลา ๑๓.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนาแจง ๓ ธรรมมาสน์

เวลา ๑๙.๐๐ น. สวดพระอภิธรรมและอภิธรรมมัตถสังคหะ

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔

เวลา ๐๗.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์

เวลา ๑๐.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนาอานิสงส์ ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

เวลา ๑๒.๐๐ น. พระสงฆ์ต่างวัดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๓.๐๐ น. มีพระธรรมเทศนาศราทพรต

เวลา ๑๔.๓๐ น. พระราชาคณะ ๑๐ รูปสวดรับเทศน์ศราทพรต

เวลา ๑๕.๓๐ น. พระราชทานเพลิง

วันจันทร์ที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ตรงกับวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๔

เวลา ๐๗.๐๐ น. ทำพิธีสามหาบเก็บอัฐิ

คำปรารภ

งานพระราชทานเพลิงศพท่านพระครูบริหารสุตกิจ (หลวงพ่อสอน) อดีตเจ้าอาวาสวัดปรกในครั้งนี้ ข้าพเจ้าในฐานะผู้จัดงานรู้สึกหนักใจมากด้วยเหตุหลายประการ

ประการที่หนึ่ง เกี่ยวกับเงินทุนที่จะดำเนินงาน บำเพ็ญกุศล ซึ่งตั้งยอดรายจ่ายเอาไว้ "เจ็ดหมื่นกว่าบาท" โดยแบ่งออกเป็นสองประเภท

ก. รายการบำเพ็ญกุศล

ข. ค่าอาหารและรายจ่ายอื่น ๆ

เงินจำนวนนี้มากมายพอดูสำหรับข้าพเจ้า มองไม่เห็นทางใดที่จะได้มาให้พอกับงบประมาณที่ตั้งเอาไว้ ก็คิดได้ว่าคณะศิษยานุศิษย์และท่านที่เคารพนับถือในพระครูบริหาร ฯ มีมาก จึงตั้งงบประมาณแต่ละอย่าง ๆ สำหรับรายการบำเพ็ญกุศล ตั้งแต่พระเทศน์ถึงอันดับแจง และก็ได้ตั้งคณะ กรรม การ ออกหา เจ้าภาพ รับรายการ บำเพ็ญ กุศลแต่ ละอย่าง ๆ คณะกรรมการบางท่านที่ตั้งไว้ได้ออกทำงานอย่างเต็มความสามารถ และรวมรายชื่อผู้รับบำเพ็ญกุศลได้จำนวนเงิน สามหมื่นกว่าบาท ยังขาดจำนวนเงินอยู่อีกเกินครึ่ง

ประการที่สอง เรื่องอาหารและเครื่องดื่ม ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะต้องใช้จ่ายมาก เพราะงานหลายวัน จึงออกหาเจ้าภาพเช่นเดียวกัน ตามวัดบ้าง ตามบ้านบ้าง คณะศิษยานุศิษย์และท่านที่เคารพนับถือ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างมาก

ประการที่สาม การพิมพ์หนังสือประวัติของท่าน ข้าพเจ้าก็ได้ขอความอุปถัมภ์จากผู้ที่ชอบอ่านหนังสืออยู่เป็นประจำ ให้เป็นผู้ช่วยเหลือในการจัดพิมพ์ในครั้งนี้ และการพิมพ์หนังสือในครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้พยายามขอเรื่องจากพระเถระผู้ใหญ่ มีพระเดชพระคุณเจ้าคุณพระธรรมปิฎก เจ้าคณะภาค ๑๕ ท่านเจ้าคุณสมุทรโมลีเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม พระราชปัญญาสุธี พระเมธีธรรมานุวัตร ซึ่งก็ได้รับความอุปถัมภ์เป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ส่วนคำอาราธนาและคำถวายทานในพิธีต่าง ๆ ข้าพเจ้ารวบรวมเองตามที่เห็นสมควร และข้าพเจ้าตั้งใจไว้ว่า จะพิมพ์รายชื่อคณะศิษย์และท่านที่เคารพนับถือ ตั้งแต่งาน ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน และครบรอบปี แต่ไม่สามารถทำได้ เพราะมีเวลาจำกัด หาผู้ที่จะช่วยคัดลอกไม่ได้ จึงได้แต่เพียงยอดรายรับรายจ่ายของแต่ละงานลงให้ท่านทราบเท่านั้น

ขออนุโมทนาแด่คณะศิษย์และท่านที่เคารพนับถือ ในพระครูบริหารสุตกิจ ที่ได้ให้ความร่วมมือในการบำเพ็ญกุศล ๗, ๕๐, ๑๐๐ วัน สัตตมวาร และในวันพิเศษจนถึงครบรอบ ๑ ปี ตลอดงานพระราชทานเพลิงศพฯในครั้งนี้ หากมีสิ่งหนึ่งประการใด มีความผิดพลาดในระหว่างทำงานในครั้งนี้จะเกิดจากความจงใจหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ของผู้กระทำ ข้าพเจ้าพร้อมคณะผู้จัดงานขออภัยแด่ทุก ๆ ท่านด้วย และขอความอุปการะจากทุก ๆ ท่านให้ช่วยกันจรรโลงวัดวาอาราม ซึ่งข้าพเจ้าได้ปกครองดูแลแทนท่านพระครูบริหารสุตกิจ ให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

จิรวฑฺฒโน ภิกขุ

เจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม

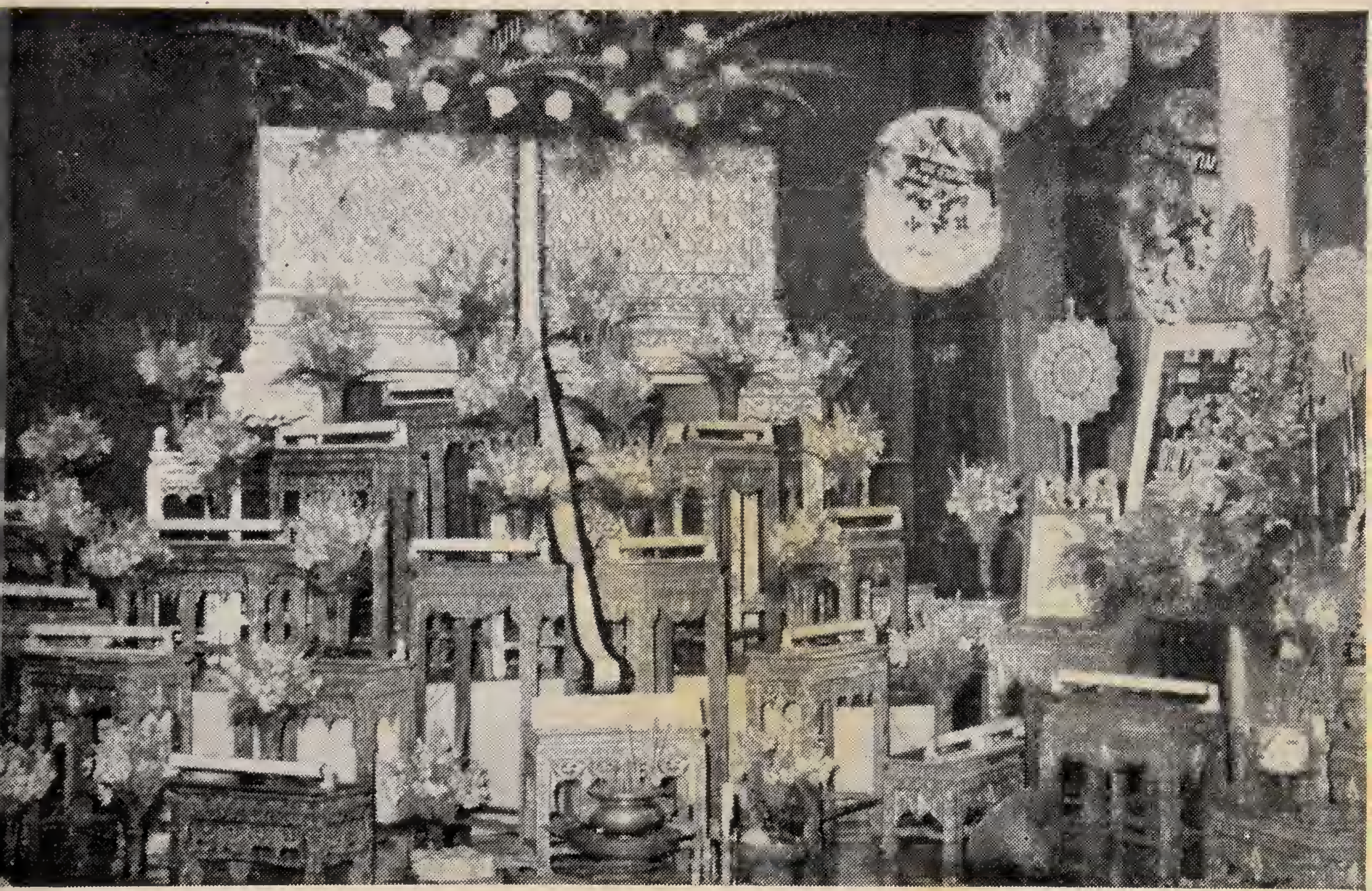

พระครูบริหารสุตกิจ (สอน จัณฺหสุวณฺโณ)

ชาตะ ๙ มกราคม ๒๔๓๗

มรณะ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๑

คณะศิษย์ตั้งศพบำเพ็ญกุศล

□ ชีวประวัติ

□ พระครูบริหารสุตกิจ

พระครูบริหารสุตกิจ (สอน จนฺทสุวณฺโณ) เป็นบุตรคนเดียวของนายสะ นางคำ มีนุชนารถ เกิดวันพุธ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเมีย ตรงกับวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ณ บ้านคลองอ้อม หมู่ที่ ๖ ตำบลบางแค อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีพี่น้องต่างมารดาอันเกิดจากนางแจ่ม มีนุชนารถ ๕ คน คือ

๑. นายส่วน มีนุชนารถ

๒. นางแสง ปู่เถา

๓. นางสุก รุ่งแจ้ง

๔. นายสด มีนุชนารถ

๕. นายสม มีนุชนารถ

๑ การศึกษา

เมื่อเยาว์วัยได้ศึกษาเล่าเรียน ณ โรงเรียนวัดปากน้ำ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ภายหลังอุปสมบทได้ไปศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ที่สำนักวัดอนงคาราม จังหวัดธนบุรี สอบไล่ได้ประโยคนักธรรมชั้นตรี ต่อจากนั้นก็ไปฝึกหัดเทศน์และเรียนปาติโมกข์แปลกับอาจารย์ห่วง วัดแจ้ง อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

๏ **อุปสมบท**

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้อุปสมบท ณ วัดปรกสุธรรมาราม พระอธิการสิน เจ้าคณะตำบล อดีตเจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการลับ วัดบางแคใหญ่ เป็นกรรมวาจารย์ พระอธิการสอน วัดบางเกาะเทพศักดิ์ เป็นอนุสาว-นาจารย์

๏ **เป็นครู**

โรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๖ เริ่มเปิดเรียนมีนักเรียน ๘๕ คน นายแคล้ว เล็กสุวรรณ เป็นครูประจำชั้นและครูใหญ่ ต่อมาจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น ทางราชการจึงแต่งตั้งให้ท่านเป็นครูเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ และแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งครูใหญ่เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เนื่องจากสุขภาพไม่สมบูรณ์

๏ **ตำแหน่งและศาสนกิจ**

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสนั้น ได้ส่งเสริมการเล่าเรียนปริยัติธรรมของสงฆ์ในวัดเป็นอย่างดี เช่นจัดหาหนังสือเรียน หาครูปริยัติธรรมที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยสอน เช่น พระอาจารย์นวม (พระครูสุทธิศีลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดเขาสมอระบังเพชรบุรี)

พระอาจารย์สาย (พระครูสมุทรมงคล เจ้าคณะตำบลบ้านปรก) พระอาจารย์หริ่ม (พระครูสมุทรนวกิจ เจ้าอาวาสวัดบางเกาะเทพศักดิ์) พระมหาโชติ ป. ๗ (พระเมธีธรรมานุวัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดใหญ่นครปฐม) พระมหามงคล ป. ๕ (พระราชปัญญาสุธี เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี) พระมหานิพนธ์ ป. ๓ (นายนิพนธ์ กลั่นวารี) พระนุช นธ. เอก (นายนุช ราชนิกูล) พระทอง นธ. โท (นายทอง พวงกำเหนิด) พระวุ่น นธ. เอก พระธีระ นธ. โท (นายธีระ จุ้ยจิตร) พระสมาน นธ. โท (นายสมาน นาคสว่าง) พระเทียบ นธ. เอก พระแสง นธ. โท พระสำเนียง นธ. โท พระบุญศรี ศิริปุญโญ (นายบุญศรี น้อยเปรม) พระมหาสมาน (นายสมาน เขนยนุช) พระอุดม นธ. เอก พระมหานิยม ป. ๓ (นายนิยม ชลานนท์) พระครูยอด จิรวุฑฺโฒ (เจ้าอาวาสวัดสาธุชนาราม) พระเจิม จิรวฑฺฒโน (เจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม) เจ้าคุณจุลนายกวัดบวรนิเวศน์ฯ (นายทองสุก พวงอนุเคราะห์ ประจำกองบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์สารประชาชน) ซึ่งเป็นศิษย์ของหลวงพ่อพระครูบริหารสุตกิจ ในโอกาสที่มาเยี่ยนท่าน ท่านจะให้ช่วยแนะนำในเรื่องการศึกษาปริยัติธรรมบ้าง แนะนำการสวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็น ให้ถูกต้องตามสังโยคสากลบ้าง นอกจากนี้ได้บูรณะปฏิสังขรณ์ก่อสร้างเสนาสนะ สิ่งถาวรวัตถุต่าง ๆ ดังนี้

๑. สร้างศาลาการเปรียญ โดยต่อเติมด้านหน้าและด้านหลังเป็นเงิน ๑๓,๘๐๐ บาท

๒. รื้อซ่อมกุฏิเป็นเงิน ๓,๕๐๐ บาท

๓. ซ่อมพระอุโบสถครั้งแรกเป็นเงิน ๑,๐๐๐ บาท ครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นเงิน ๘๕,๘๖๑.๙๕ บาท (ท่านบริจาคส่วนตัว ๒๐,๐๐๐ บาท)

๔. สร้างบันได ศาลาภายในวัด ๔ หลัง เป็นเงินทั้งสิ้น ๒๒,๐๐๐ บาท (หลังหน้าโบสถ์ท่านบริจาค ๘,๐๐๐ บาท บันไดหน้าศาลา ๒,๐๐๐ บาท)

๕. สร้างเครื่องไฟฟ้า ๑๒ กิโลวัตต์ พร้อมด้วยอุปกรณ์ พัดลม เป็นเงิน ๕๔,๐๐๐ บาท

๖. สร้างซ่อมสะพานถนนคอนกรีตภายในวัดเป็นเงิน ๓,๗๐๐บาท

๗. สร้างส้วมซึม ๖ ที่นั่ง เป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท ศิษยานุศิษย์สร้างห้องน้ำ ๑ ห้อง เป็นเงิน ๕,๐๐๐ บาท (พระครูบริหารสุตกิจบริจาค ๗๕๐ บาท)

๘. สร้างสุสานที่เก็บศพเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน เป็นเงิน ๖,๕๐๐ บาท

๙. จัดสร้างธรรมาสน์ ๔ ที่ เป็นเงิน ๕,๕๐๐ บาท

๑๐. สร้างวิหารทรงไทย ราคาประมาณ ๘๐,๐๐๐ บาท (นายหรุ่น เพิ่มวัฒนา เป็นผู้วางรากฐาน นายอำพล แสงวิสูตร และนายแจ่ง กาญจนสะอาด เป็นหัวหน้าดำเนินการก่อสร้างต่อจนเสร็จเรียบร้อย

๑๑. บริจาคเงินส่วนตัวซื้อหินถมริมตลิ่งบริเวณวัด ๓,๐๐๐ บาท

๑๒. เปลี่ยนช่อฟ้าใบระกา กระเบื้องเครื่องบนศาลาท่าน้ำเป็นเงิน ๑๓,๐๐๐ บาท (ท่านบริจาค ๑,๕๐๐ บาท)

๑๓. ซ่อมแซมลงรักปิดทองพระประธานในโบสถ์เป็นเงิน ๙,๒๐๐ บาท (ท่านบริจาค ๑,๐๐๐ บาท)

◎ **สมณศักดิ์**

๑. วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นพระครูชั้นประทวน

๒. วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นตรี มีพระราชทินนามว่า "พระครูบริหารสุตกิจ"

๓. วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท มีพระราชทินนามเดิม

◎ **การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาประชาบาล**

ในด้านการศึกษาประชาบาล ท่านได้ดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม ตั้งแต่วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ถึงวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นเวลา ๓๕ ปี ต่อจากนั้นก็รับหน้าที่เป็นผู้อุปการะโรงเรียน ตราบจนมรณภาพ ผลงานที่ท่านได้ช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา มีดังนี้

พ.ศ. ๒๔๘๓ ปลูกสร้างอาคารเรียนเรือนไม้ชั้นเดียว ขนาด ๘×๓๖ เมตร สิ้นค่าก่อสร้าง ๓,๕๐๐ บาท (ในการก่อสร้างครั้งนี้ ท่านบริจาค ๒,๐๐๐ บาท)

พ.ศ. ๒๔๙๓ รื้ออาคารเรียนหลังเก่า ดำเนินการก่อสร้างใหม่ เมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๔ แบบ ป. ๒ ขนาด ๗×๔๔ เมตร เป็นเงิน ๑๕๘,๕๐๐ บาท เงินงบประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาท เงินประชาชน บริจาค

๑๐๒,๗๐๐ บาท พระครูบริหารสุตกิจ บริจาค ๕,๘๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๕ จัดซื้อที่ดินให้วัด โดยให้นายวงษ์ เรืองพยัคฆ์ ไปติดต่อกับเจ้าของที่ดินที่กรุงเทพ ฯ ซื้อที่ดิน ๔ ไร่ ๑ งาน ๒๕ ตารางวา เป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาท เพื่อเตรียมที่ปลูกสร้างอาคารเรียน (พระราชปัญญาสุธี เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส รวมเงินส่งมาสมทบในการจัดซื้อที่ดิน ๒๗,๗๐๑ บาท ประชาชนบริจาค ๑๖,๒๙๙ บาท ท่านพระครูบริหารสุตกิจ บริจาค ๖,๐๐๐ บาท)

พัฒนาการขุดดินถมและเกลื่อนที่เพื่อเตรียมปลูกสร้างอาคารเรียน หาเงินจ้างขุดดินหลังอาคารเรียนที่จะสร้างใหม่ ทำเป็นอู่จอดเรือนักเรียน เป็นเงิน ๒,๘๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๖ จัดสร้างอาคารเรียนแบบ ๐๑๙ จำนวน ๘ ห้องเรียน เป็นเงิน ๒๒๓,๐๙๕.๑๕ บาท โดยมิได้รับเงินงบประ–มาณ (ท่านบริจาค ๒๐,๐๐๐ บาท)

จัดพัฒนาการขนทรายถมสนามโรงเรียน ๘ คืน ได้ทราย ๔๒๐ ลบ. เมตร เป็นเงิน ๗,๑๔๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๗ ร่วมกับพระราชปัญญาสุธีเจ้าอาวาส วัดประยุรวงศาวาส สร้างส้วมพื้นคอนกรีตให้โรงเรียน ๖ ที่ ที่ปัสสาวะ ๖ ที่ เป็นเงิน ๗,๕๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๘ ซื้อวัสดุซ่อมกันสาดโรงเรียน ๒๐๐ บาท

พระราชปัญญาสุธี เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส จัดซื้อที่ดินให้ ๑ ไร่เศษ เพื่อจัดตั้งโรงฝึกงาน เป็นเงิน ๑๑,๐๐๐ บาท

ร่วมกับโรงเรียนและกรรมการศึกษาพัฒนาการขนทราย ๑๖ ลำ ๔๘๐ ลบ. เมตร เป็นเงิน ๕,๖๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๐๙ สร้างศาลาท่าน้ำพื้นคอนกรีตให้โรงเรียน ๑ หลัง เป็นเงิน ๑๒,๐๐๐ บาท

สร้างรั้วโรงเรียน ๑,๕๐๐ บาท ซื้อตุ่มน้ำ ๕ ใบ ๒๕๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๐ ซื้อวัสดุซ่อมอาคารเรียนหลังเก่า ๒๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๑ ซ่อมศาลาท่าน้ำหน้าอาคารเรียนหลังเก่า ๑,๐๐๐ บาท

ทิ้งหิน ฉาบปูน บริเวณศาลาท่าน้ำหน้าอาคารเรียนหลังใหม่ ๑,๒๐๐ บาท

๑ การก่อสร้างอาคารเรียน

ในระยะเวลา ๓๕ ปี ที่ท่านดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม ได้ก่อสร้างอาคารเรียน ๓ หลัง หลังที่สองสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เพื่อประหยัดเงินในการก่อสร้าง ท่านได้ไปติดต่อซื้อไม้ที่จังหวัดปราจีนบุรี เกิดอุบัติเหตุเครื่องยนต์พันหมุนจีวรจนท่านล้มลงและถึงกับหมดสติ ปรากฏว่ากระดูกไหปลาร้าหัก ต้องนอนป่วยอยู่ในโรงพยาบาลประมาณเดือนเศษ หลังปัจจุบัน แบบ ๐๑๙ ท่านขายสวนที่มีอยู่ และบริจาคเงินสมทบทุนในการก่อสร้าง ๒๐,๐๐๐ บาท

◎ ทุนบริหารสุตกิจอนุสรณ์

เมื่อท่านลาออกจากราชการ คณะครูศิษยานุศิษย์ได้พร้อมใจกันจัดตั้ง "ทุนบริหารสุตกิจอนุสรณ์" เพื่อหาผลประโยชน์แบ่งให้ทางวัดและท่านใช้จ่ายครึ่งหนึ่ง ให้โรงเรียนใช้ปรับปรุงโรงเรียนและเป็นทุนช่วยเหลือเด็กนักเรียนที่ยากจนและเรียนดีครึ่งหนึ่ง ท่านได้บริจาคร่วมด้วย ๑,๐๐๐ บาท แรกดำเนินการมีทุน ๗,๒๖๒ บาท ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ นายลำเพรียง นางอารมณ์ เทพโกษา ได้บริจาคในคราวทอดกฐินสมทบเป็นทุนอีก ๒,๙๓๖ บาท ก่อนท่านมรณภาพได้ส่งให้นายอุดม ปู่เถา ทายาทนำเงินมาสมทบทุนนี้อีก ๒,๐๐๐ บาท ปัจจุบันนี้ "ทุนบริหารสุตกิจอนุสรณ์" มีเงินทุนรวมทั้งสิ้น ๑๖,๒๒๐ บาท (หนึ่งหมื่นหกพันสองร้อยยี่สิบบาทถ้วน) ตลอดที่ท่านมีชีวิตอยู่ เงินผลประโยชน์ที่แบ่งให้ท่าน ท่านได้นำมาสมทบในการซื้อเสื้อผ้าแจกนักเรียนที่ยากจน สร้างหนังสือเทศน์ให้พระใช้เทศน์สั่งสอนประชาชน

◎ มีพรหมวิหารสี่

ท่านเป็นผู้มีความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ศิษย์ ญาติพี่น้อง ลูกหลาน และบุคคลทั่วไป ใครมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจท่านจะแนะนำและให้ความช่วยเหลือเสมอ เด็กคนใดที่ถูกท่านทำโทษ วันรุ่งขึ้นจะถูกเรียกให้ไปพบ และได้รับเงินจากท่าน ใครได้ดีมีเกียรติท่านจะแสดงมุทิตาจิต ท่านยึดมั่นอยู่ในอุเบกขา ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกคนที่อยู่ในความปกครอง

๏ การให้ทานและการบริจาค

พระครูบริหารสุตกิจ เป็นนักเสียสละ ได้บริจาคเงินสร้างสิ่งถาวรวัตถุให้แก่วัดและโรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม เป็นจำนวนเงินแสน นอกจากนี้ยังได้บริจาคเงินให้แก่โรงพยาบาลสงฆ์ โรงพยาบาลราชบุรี ตลอดจนวัดวาอารามอื่น ๆ อีกมาก ท่านชอบทำบุญให้ทานเสมอ ทุกวันพระต้องมีการทำบุญให้ทาน จัดเป็นผ้าป่าบ้าง ใครโชคดีไปพบเข้าก็นำเอาไป เข้าของต่าง ๆ ที่ญาติโยมถวาย ถึงคราวงานสลากภัตรท่านจะนำมาถวายพระ ตอนท่านมรณภาพเข้าของต่าง ๆ ที่เป็นสมบัติมีเหลืออยู่ไม่กี่ชิ้น ของที่เหลือส่วนมากผู้ที่ถวายเจาะจงให้ท่านใช้เป็นของส่วนตัวตลอดไป ไม่เช่นนั้นใครชอบใจอะไรมาขอท่าน ๆ ให้หมด ระยะเวลาที่ท่านป่วยหนักไม่สามารถจะให้ทานได้ ก็โยนออกทางหน้าต่าง เด็ก ๆ ไปพบและได้มาเสมอ

๏ มีสัจจะและกตัญญู

ความปรารถนาอันแรงกล้าของบิดา ต้องการให้ท่านบวชตลอดไป เมื่อท่านบวชได้ไปศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดอนงคาราม จังหวัดธนบุรี ๒ ปี บิดากลัวจะลาสิกขาบท จึงเรียกตัวกลับมาจำพรรษา ณ วัดปรกสุธรรมาราม อยู่มาอีก ๒–๓ ปี ท่านเตรียมเสื้อผ้าและไปบอกบิดาว่าจะลาสิกขาบท บิดาโกรธมากเอากระโถนขว้างท่านแล้วเป็นลมสลบไป ท่านช่วยปฐมพยาบาลจนบิดาคืนสติ กลับมาถึงวัดได้เข้าไปปฏิญาณต่อพระประธานในโบสถ์ว่า "อาตมาจะไม่สึกจะอยู่ภายใต้ร่มผ้ากาสาวพัตรตลอดไปตามความ ปรารถนา ของบิดา"

เสื้อผ้าที่เตรียมเอาไว้ เลยแจกเป็นทาน เมื่อบิดาถึงแก่กรรม ท่านก็ทำบุญอุทิศให้อย่างสมเกียรติ เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๙ ท่านได้สร้างศาลาท่าน้ำพื้นคอนกรีตให้โรงเรียนหลังหนึ่ง เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บิดามารดา ท่านให้ชื่อศาลาว่า "ศาลาสนองคุณ"

๑ **ละเอียดรอบคอบ**

เมื่อท่านมรณภาพ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ไวยาวัจจกร และกรรมการวัดได้ตรวจค้นทรัพย์สิ่งของ ปรากฏว่าเงินต่าง ๆ ท่านห่อและใส่ซองไว้ เขียนหน้าห่อและซองว่า เงินสร้างโบสถ์ เงินโยมถวาย เงินค่าข้าวต้มสำหรับเลี้ยงศิษยานุศิษย์ และท่านที่นับถือเมื่อท่านมรณภาพ ฯลฯ เป็นการแยกประเภทไว้ว่าส่วนใดเป็นของวัด ส่วนใดเป็นของท่าน สะดวกแก่ผู้ที่จะรับตำแหน่งเจ้าอาวาสต่อจากท่าน

๏ **อุดมคติ**

"การให้ทานและการบริจาค เป็นการชำระจิตใจให้กิเลสลดลง แก่แล้วทำบุญให้ทานไว้ชาติหน้าบ้าง" ท่านมักจะพูดและคุยให้ฟังเสมอ

"คนเราเลือกที่เกิดไม่ได้ แต่ทุกคนเลือกกระทำความดีได้ ขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ จงกระทำแต่ความดี"

"การทำดีย่อมมีมงคลสวมอยู่ในตัวเอง ถ้าใครทำได้ย่อมชื่อว่าได้สวมอยู่แล้ว มิต้องให้คนอื่นสวมให้"

เป็นคำขวัญที่ท่านเขียนไว้ในหนังสืออนุสรณ์โรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม นอกจากท่านจะแนะนำสั่งสอนผู้อื่นแล้ว ท่านยังยึดมั่นเป็น

อุดมคติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ท่านจึงเป็นปูชนียบุคคลที่ควรเคารพและควรเทิดทูนบูชา

๑ มรณภาพ

พระพุทธวจนะได้กล่าวว่า "ที่ใดมีเกิด ที่นั้นย่อมมีดับไปในที่สุด ท่านเริ่มป่วยตั้งแต่ปี ๒๕๐๕ ด้วยโรคความดันโลหิตสูง โรคหลอดลมอักเสบ มีอาการเหนื่อยหอบ รักษาอยู่โรงพยาบาลสงฆ์บ้าง โรงพยาบาลสมุทรสงครามบ้าง โรงพยาบาลราชบุรีบ้าง ในปี ๒๕๑๑ เริ่มป่วยหนัก บรรดาศิษย์ปรารภกับท่าน จะพาท่านส่งโรงพยาบาล ท่านปฏิเสธและพูดว่า "คราวนี้ถึงเวลาจะกลับบ้านเก่าแล้ว ขอให้ตายอยู่ที่วัดนี้เถอะ ญาติโยมจะไม่ต้องลำบาก" ในที่สุดท่านก็มรณภาพอย่างสงบ ในวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เวลา ๑๒.๓๐ น.

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ ร่างกายของสัตว์ย่อยยับดับสูญ แต่ชื่อและสกุลไม่ย่อยยับ ท่านพระครูบริหารสุตกิจได้จากไปแล้วอย่างไม่มีวันจะกลับมาอีก แต่คุณงามความดีของท่าน ยังจะคงฝังอยู่ในความทรงจำ เป็นรอยพิมพ์ใจแก่ศิษยานุศิษย์และผู้ที่คุ้นเคยนานเท่านาน

บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว เมื่อหลวงพ่อท่านประกอบแต่กรรมดีสร้างบุญกุศลไว้มากมาย เชื่อว่าวิญญาณของท่านจะต้องไปสู่สุคติ

สงบในสัมปรายภพอย่างแน่นอน กรรมดีที่ท่านทำคำที่ท่านเคยสอนศิษยานุศิษย์และทุกคนที่เคารพนับถือในหลวงพ่อ จะได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตต่อไป

มนู เกตรามฤทธิ์

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

น่าเสียดาย

อันธรรมดาต้นไม้ที่สมบูรณ์ด้วยดอกและผล พร้อมทั้งมีร่มเงาให้คนได้อาศัย ย่อมยืนต้นอยู่ท่ามกลางความพิสมัยของประชาชน หากต้นไม้นั้นมีอันต้องหักโค่นไป ย่อมเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ฉันใด

ฉันนั้น ท่านพระครูบริหารสุตกิจ เป็นเสมือนต้นไม้ที่มีดอกออกผล แผ่กิ่งก้านสาขา ทรงสง่าอยู่ช้านาน มีศิษยานุศิษย์มากมาย มีประชาชนเคารพนับถืออย่างกว้างขวาง มีน้ำใจเป็นนักเสียสละที่น่าบูชา เหมือนกับน้ำในแม่น้ำลำคลองเป็นที่พึ่งพาอาศัยของคนทั่วไป

บัดนี้ท่านพระครู ฯ ได้จากพวกเราไปแล้วพร้อมกับทิ้งความดีไว้ให้พวกเราได้รำลึกถึง ด้วยความอาลัย และเสียดายอย่างยิ่ง

ขอท่านพระครู ฯ จงไปดีมีความสุขเถิด

พระราชปัญญาสุธี
วัดประยุรวงศาวาส
๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

คำไว้อาลัย แด่ท่านพระครูบริหารสุตกิจ

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ เมื่อมีชีวิตอยู่ได้ประกอบคุณงามความดีไว้มากเป็นที่เคารพนับถือของศิษย์และผู้ที่รู้จักคุ้นเคย เมื่อท่านมรณภาพย่อมเป็นที่เสียดายและอาลัยของบุคคลทั่วไปอย่างมาก แต่คุณงามความดีของท่านยังปรากฏอยู่ โดยเฉพาะทุนบริหารสุตกิจ ซึ่งท่านริเริ่มจัดตั้งเก็บดอกผลบำรุงวัดและการศึกษา คงจะปรากฏอยู่ชั่วฟ้าดินสลาย เมื่อรำลึกถึงพระคุณของท่านและจะแสดงความกตัญญูกตเวที ก็ควรจะบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ท่าน เสริมต่องานที่ท่านทำไว้ให้ก้าวหน้า และโดยเฉพาะทุนบริหารสุตกิจซึ่งเป็นอนุสรณ์ของท่าน ก็สมควรจะพยายามให้มีเงินทุนเพิ่มพูนยิ่งขึ้นโดยลำดับ

สุดใจ กรรณเลขา

นายอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

คำไว้อาลัย

พระครูบริหารสุตกิจ

พระเดชพระคุณพระครูบริหารสุตกิจ หรือที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เรียกท่านว่า "อาจารย์สอน" บ้าง "หลวงพ่อสอน" บ้างนั้น เมื่อครั้งท่านยังมีชีวิตอยู่ ได้บำเพ็ญกรณียกิจอันเป็นสาธารณะประโยชน์ไว้มากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านส่งเสริมการศึกษาให้แก่กุลบุตรกุลธิดาในย่านคลองบางแคและคลองอ้อม ทั้ง ๆ ที่วัดปรกอันเป็นวัดที่ท่านจำพรรษาอยู่มีโรงเรียนประชาบาล ชื่อโรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม ตั้งอยู่ที่คลองอ้อม แต่คนคลองบางแคก็นิยมส่งบุตรธิดาไปเข้าเรียนยังโรงเรียนวัดปรกซึ่งท่านเป็นเจ้าอาวาสปกครองดูแลวัด และครูใหญ่ของโรงเรียนประชาบาลนั้นด้วย ไม่เฉพาะแต่เรื่องการส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือกับท่านเท่านั้น แม้กระทั่งการทำบุญสุนทานในวันธรรมสวนะและวันสำคัญทางพุทธศาสนาอื่น ๆ ชาวบ้านคลองบางแคก็นิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัดปรก ซึ่งตั้งอยู่ที่คลองอ้อม เรื่องนี้เป็นข้อสังเกตและอยู่ในความทรงจำของข้าพเจ้า สมัยที่ข้าพเจ้าเป็นเด็ก ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เมื่อข้าพเจ้าได้ใกล้ชิดกับท่านมากเข้า ข้าพเจ้าจึงหาคำตอบให้กับตัวเองได้ว่า เหตุที่เป็นเช่นนั้นไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากเพราะความเลื่อมใส ศรัทธาอย่างแรงกล้าของประชาชนชาวบ้านที่มีต่อพระเดชพระคุณท่านอาจารย์สอน หรือหลวงพ่อสอนเจ้าอาวาสวัดปรกนั่นเอง

ในด้านส่วนตัวระหว่างข้าพเจ้ากับท่านอาจารย์สอน บิดาของข้าพเจ้าเล่าให้ฟังว่า ท่านเป็นญาติเกี่ยวพันกับตระกูลของข้าพเจ้ามีความเคารพนับถือท่านมาก และท่านก็มีเมตตาจิตต่อตัวข้าพเจ้าตลอดทั้งบุคคลในครอบครัวข้าพเจ้าเสมอมาโดยตลอดจนกระทั่งถึงวาระท่านมรณภาพไปตามความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ข้าพเจ้าเป็นลูกศิษย์ท่าน เพราะเรียนหนังสืออยู่โรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม ซึ่งท่านเป็นครูใหญ่ ข้าพเจ้าเป็นลูกศิษย์ท่าน เพราะเคยบรรพชาเป็นสามเณรอยู่กับท่าน และข้าพเจ้าเป็นลูกศิษย์ท่าน เพราะเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ เมื่อข้าพเจ้าเรียนจบชั้น ม. ๖ ที่โรงเรียนอัมพวา "อัมพวันวิทยาลัย" ประสงค์จะเข้าไปศึกษาต่อที่กรุงเทพ ฯ ท่านเป็นธุระนำข้าพเจ้าไปฝากให้พักอาศัยอยู่กับท่านมหามงคล ศิริกานนท์ แห่งตึกพิศ บุนนาค คณะ ๕ วัดประยุรวงศาวาส (ปัจจุบันท่านมีสมณศักดิ์เป็น "พระราชปัญญาสุธี" เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส)

เมื่อท่านมรณภาพอยู่ระหว่างข้าพเจ้าไปราชการต่างจังหวัด กลับมาก็ทราบข่าวว่าทางวัดได้เก็บศพท่านไปแล้ว ตั้งใจจะมาเมื่อคราวทำบุญ ๑๐๐ วัน ก็ไม่ได้มาตามเคย เพราะติดราชการ ต่อเมื่อมีโอกาสได้พบท่านเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันได้กราบเรียนท่านว่ามีอะไรจะใช้กระผมเกี่ยวกับเรื่องงานพระราชทานเพลิงศพท่านอาจารย์สอนบ้าง กระผมยินดี ท่านได้มอบหมายให้ข้าพเจ้าทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ งานพระราชทานเพลิงศพคราวนี้ โดยให้โฆษณาทางหนังสือพิมพ์และวิทยุกระจายเสียง ข้าพเจ้ารับงานนี้ด้วยความยินดีและเต็มใจยิ่ง เพราะอยู่ในวงการนี้อยู่แล้ว

และได้ตั้งใจไว้อย่างเด็ดเดี่ยวว่าในวันพระราชทานเพลิงศพท่าน หากไม่ติดราชการจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้หรือเจ็บป่วยจนลุกไม่ไหวแล้ว ต้องมาแสดงความกตัญญูกตเวทิคุณท่าน ในวาระสุดท้ายนี้ให้ได้เพราะถือว่าท่านเป็น "ปูชนียบุคคล" ของข้าพเจ้าท่านหนึ่ง

คุณความดีของพระเดชพระคุณท่านพระครูบริหารสุตกิจ (หลวงพ่อสอน จนฺทสุวณฺโณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม และอดีตครูใหญ่ โรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม (สามัคคีพิทยาคาร) นั้นมีมากมายตลอดชีวิตอันยาวนานของท่าน ยากที่จะเขียนเป็นตัวอักษรให้ครบถ้วนบริบูรณ์ได้ ขอกล่าวแต่เพียงว่า แม้ตัวท่านจะจากพวกเราไปก็คงแต่เพียงร่างกาย ส่วนคุณงามความดีที่ท่านได้บำเพ็ญมาตลอดชั่วชีวิตของท่านนั้น จะยังคงจารึกอยู่ในดวงใจของศิษยานุศิษย์และผู้ที่เคารพนับถือในตัวท่านทุกคนอยู่มิวาย ข้าพเจ้ายังจำคติพจน์ของท่านซึ่งพร่ำสอนพวกเราได้ว่า

"คนเราเลือกที่เกิดไม่ได้ แต่เลือกทำกรรมดีได้"

ร.อ. ทวี ขำศิริ

นายทหารพระธรรมนูญกรมการทหารสื่อสาร

และที่ปรึกษากฎหมาย สถานีโทรทัศน์กองทัพบก

๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

คำไว้อาลัยแด่ท่านอาจารย์

พระครูบริหารสุตกิจ

อดีตเจ้าอาวาส ฯ อดีตครูใหญ่และผู้อุปการะโรงเรียน

วัดปรกสุธรรมาราม ฯ

ฉบัง ๑๖

อนาถโอ้อกอาดูร เทวษเพิ่มถวิลพูน
ทวีคูณสุดพร่ำพรรณนา
ระฆังกังวานแว่วมา เสียดเสียงเพียงพา
อุรานึกพรั่นหวั่นหวาม
เหง่งหง่างวังเวงหวิวตาม ทั่วเขตนิคาม
ณ ยามอรุณเบิกฟ้า
วันที่สิบสองตุลา ฯ เนาศกพรรษา
สองห้าหนึ่งหนึ่งถึงกาล
สูญชีพสลายวายปราณ พระครูอาจารย์
บริหารสุตกิจปลิดปลง
สิ้นแล้วร่มไทรใหญ่ยง ห่มรักหักลง
ไม่คงกลับฟื้นคืนมา
สิ้นร่มโพธิ์ทองของข้า ฯ ปวงชาวประชา
สุดอาลัยร่ำกำศรวล

รานจิตร้องคร่ำร่ำครวญ　　โศกเฉาเศร้าชวน
ให้หวลสุดกลั้นน้ำตา

สิ้นท่านเหมือนหนึ่งทิวา　　สิ้นดวงสุริยา
แลราตรีไร้ดาวเดือน

พระเดชพระคุณใครเหมือน　จำติดจิตเตือน
มิเลือนเหมือนคำร่ำวอน

พระคุณท่านมาม้วยมรณ์　　เหลือเพียงอนุสรณ์
สังวรสังเวชทวี

ควรฤาด่วนลับดับหนี　　ล่วงสู่อสัญญี
หลีกลี้เลยพรากจากจร

ท่านเคยเมตตาอาทร　　เสมือนหนึ่งบิดร
บวระเอื้อนุกูล

อุตส่าห์สร้างเสริมเพิ่มพูน　　ศาสน์รุ่งจำรูญ
ไพบูลย์อัคโขโอฬาร

แต่งเสริมเพิ่มศาสนะสถาน　　เสนาสนาคาร
บันดาลดลให้ไพบูลย์

เหมือนหนึ่งหน่อพุทธางกูร　ผ่องใสไพฑูรย์
เกื้อกูลบากบั่นหมั่นเพียร

ก่อเกิดกำเนิดโรงเรียน　　เสริมปรับสับเปลี่ยน
โรงเรียนใหญ่โตโอฬาร

โอ้พระคุณท่านเอาจารย์　　พระครูสมภาร
เจือจานเมตตาการุณ

บัดนี้ร่มไทรใบบุญ　　พระเดชพระคุณ
สิ้นบุญเสียแล้วควรฤา
เหลือฝากไว้เพียงแต่ชื่อ　　ความดีเลื่องลือ
ระบือระบิลถิ่นไกล
ขอวิญญาณอันบริสุทธิ์ใส　　สู่สวรรคาลัย
เนาใน ณ เบื้องวิมาน
เสพสุข ณ โสพสสถาน　　สุขล้ำสำราญ
นิตย์นานจวบนิรันดร์เทอญ ฯ

คณะครูนักเรียน โรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม ฯ

ชม กล้นกลิ่นหอม ประพันธ์

๓๐ มกราคม ๒๕๑๓

นักบวช–นักบุญ–นักสอน

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ (สอน) ท่านเกิดมาเป็นนักบุญโดยแท้จริง ชีวิตของท่านเกิดมาเพื่อผู้อื่นยิ่งกว่าตัวเอง แม้ท่านจะล่วงลับไปแล้วก็ยังทิ้งสาระประโยชน์ไว้เบื้องหลัง เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่เมื่อยังไม่ตายก็ให้ร่มเงา ดอกผล ครั้นล้มแล้วก็ให้ลำต้นแก่มนุษย์เอาไปทำเครื่องใช้และเคหสถานบ้านเรือน

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ (สอน) เริ่มต้นชีวิตวัยหนุ่มด้วยการเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาถือศีลภาวนา ศึกษาพระธรรมวินัย แล้วก็ได้เป็นครูสอนหนังสือแก่เด็ก ๆ ในโรงเรียนวัดปรก ฯ นอกจากเป็นครูสอนหนังสือแล้วก็ได้ดำเนินการสร้างอาคารเรียนถาวรขึ้นในวัดปรก ฯ ด้วยจนบัดนี้ก็ยังใช้เรียนอยู่ อาคารเรียนหลังนี้ถ้ายกไปตั้งในดินแดนกันดารห่างไกลแล้ว ก็นับว่าเป็นโรงเรียนถาวรมั่นคงแข็งแรงใหญ่โตแห่งหนึ่งทีเดียว แต่เมื่อตั้งอยู่ในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งบริบูรณ์ด้วยอาคารเรียนแล้วจึงดูเล็กและล้าสมัยไปบ้างในปัจจุบันนี้ นอกจากโรงเรียนหลังนี้แล้วบรรดาสานุศิษย์ของท่านมีท่านเจ้าคุณราชปัญญาก็ริเริ่มสร้างอาคารเรียนแบบ ๐๑๗ ขึ้นอีกหลังหนึ่ง เป็นอาคารเรียนถาวรใหญ่โตเป็นศรีสง่าแก่วัดอยู่ในปัจจุบันนี้ ดูเหมือนท่านจะให้ความสนใจแก่การศึกษาของกุลบุตรกุลธิดายิ่งกว่าการบำรุงเสนาสนะของสงฆ์เองเสียอีก ดังจะเห็นว่าในขณะที่ท่านสร้างโรงเรียนหลังเก่าหลังใหม่เป็นอาคารถาวรใหญ่โต แต่กุฏิที่ท่านอยู่ยังทรุดโทรมซอมซ่ออยู่ แม้แต่โบสถ์เก่าชำรุดมากแล้ว

ก็ได้แต่เพียงซ่อมแซมขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ มิได้สร้างขึ้นใหม่แต่อย่างใด ความสนใจในการทะนุบำรุงการศึกษาของประชาชนนี้ ข้าพเจ้าสังเกตเห็นมีอยู่ในอุปนิสัยของท่านอาจารย์องค์สำคัญ ๆ ในเมืองสมุทรสงครามหลายรูป เช่น หลวงพ่อวัดเสด็จ พระครูสกลวิสุทธิ์ พระเทพสังวรณ์วิมล วัดเจริญสุขาราม พระมหาสิทธิการ (ทอง) วัดบ้านแหลม พระครู–ประโชติธรรมคุณ วัดบางจะเกร็ง พระสมุทรสุธี วัดกลางเหนือ เป็นต้น ท่านเหล่านี้ล้วนแต่เป็นพระภิกษุที่เห็นการณ์ไกลเกี่ยวแก่ชาติศาสนา แล้วก็มีประชาชนเคารพนับถือท่านมาก ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเร็ว ๆ นี้ไปในงานพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณวัดกลางเหนือ เห็นคนมาสักการะศพท่านหลามไหลก็รู้สึกปลื้มใจนักหนา ที่ท่านส่งเสริมการศึกษาทะนุบำรุงสติปัญญาให้แก่ประชาชนนั้น เมื่อเขาเป็นคนฉลาดขึ้นเขาก็พากันฉลองคุณท่านเต็มที่เหมือนกัน เมื่อพระสงฆ์องค์เจ้าท่านส่งเสริมการศึกษาเช่นนี้ ก็เป็นเครื่องประกันได้ว่า ชาติและศาสนาจะมีกำลังสืบต่อไปและเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปชั่วกาลนาน

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ (สอน) เป็นนักบวชอยู่จนตลอดชีวิตอุทิศเพื่อการศึกษาและศาสนา เป็นนักบุญที่บำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นอยู่ตลอดมา เป็นนักสอนสมชื่อของท่าน คือเป็นครูสอนหนังสือ เป็นพระสั่งสอนธรรม เป็นบุคคลตัวอย่างในทางบุญกุศล สั่งสอนคติชีวิต ข้าพเจ้าจึงอยากจะกล่าวว่าท่านพระครูบริหารสุตกิจ (สอน) เป็นนักบวช นักบุญ และเป็นนักสอน ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้ต้องเป็นนักเสียสละ นักอุทิศ และนักถวายชีวิตต่อพระศาสนาแล้วเท่านั้น จึงจะปฏิบัติได้โดยสมบูรณ์จริง ๆ

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ (สอน) เป็นผู้มั่นคงเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีอาการขึ้นลงไปตามกระแสโลกธรรม เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ข้าพเจ้าเคยไปหาท่าน ๆ ก็ต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี มีลักษณะแห่งความเมตตาฉายแสงอยู่ในสายตาท่าทีและน้ำเสียงของท่าน ไม่มีลักษณะยกตัวหรือถ่อมตนจนเกินสมณเพศของท่าน แพทย์หญิงสุภรณ์ สุนทรศารทูล เล่าว่า ท่านเป็นมิตรสนิทสนมกับคุณพ่อวัฒนะ มั่นสกุล มาเป็นเวลาช้านาน ท่านหมั่นไปมาหาสู่มาสนทนาด้วยที่บ้านอัมพวาคราวละเป็นชั่วโมง ๆ เมื่อคุณพ่อถึงแก่กรรมก็อุตส่าห์มาเยี่ยมศพ เมื่อตัวท่านพระครูป่วยไปรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลสมุทรสงคราม ก็ยังพูดถึงมิตรของท่านที่ล่วงลับไปก่อนท่าน

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ (สอน) ต้องถึงกาละล่วงลับไปตามธรรมดาของสรรพสัตว์ที่ถึงอายุขัยเช่นนี้ แม้ลูกศิษย์ลูกหาจะมีความอาลัย แต่ก็คงจะทราบแล้วว่าท่านเกิดมาบำเพ็ญบารมีพอสมควรแล้ว ทิ้งแต่คติชีวิตไว้เป็นมรณานุสติแก่เราท่านผู้ยังอยู่ข้างหลัง เพื่อยับยั้งมิให้ก้าวล่วงไปสู่ความชั่ว กระตุ้นเตือนใจให้รีบเร่งกระทำแต่ความดี การมาในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านก็คงจะเป็นเกียรติแก่ท่าน และเป็นกุศลแก่เราทั้งสองฝ่าย.

ท. สุนทรศารทูล

(นายเทพ สุนทรศารทูล)

ศึกษาธิการอำเภออัมพวา

๑๑ ก.พ. ๑๓

พรหมของศิษย์

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ (สอน จนฺทสุวณฺโณ) ได้เป็นเจ้าอาวาส ปกครองวัดปรกสุธรรมารามอยู่เป็นเวลานาน ท่านได้เอาใจใส่ดูแลพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดให้ได้เล่าเรียนศึกษา ทั้งแผนกปริยัติธรรมและแผนกสามัญศึกษา ได้จัดสร้างโรงเรียนขึ้นเป็นหลักฐาน แม้คณะอุบาสกอุบาสิกาผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญกุศลในบริเวณวัด ท่านก็ได้จัดบริการต้อนรับด้วยการก่อสร้างศาลา สร้างที่พัก ถนนหนทางอย่างบริบูรณ์ ท่านเป็นผู้มีความปรารถนาจะให้วัดนี้เจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ถึงกับลงมือทำด้วยตนเอง และบริจาคทรัพย์ของท่านเอง อันเป็นที่ประจักษ์แก่บรรดาศิษยานุศิษย์ ญาติมิตรและท่านที่เคารพนับถือทั่วไป

ชีวิตของท่านพระครูบริหารสุตกิจ เป็นเหมือนหัวใจของความเจริญงอกงามทุกด้านของวัดปรกสุธรรมาราม ของพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัด อุบาสก อุบาสิกา กุลบุตรกุลธิดา และประชาชนผู้มาเกี่ยวข้องกับวัด เมื่อท่านได้มาถึงมรณภาพลงเช่นนี้จึงเป็นที่วาบหวามโศกเศร้าอาลัยอย่างลึกซึ้งไปหมดทั้งวัดและทั้งบ้าน

ท่านพระครูบริหารสุตกิจ ท่านเป็นพรหมของศิษย์ ผู้มีคุณลักษณะ ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นลักษณะของพรหม ที่เรียกว่าพรหมวิหาร ด้วยเหตุนี้ ในทางแสดงออกจึงเป็นผู้ที่มีอัธยาศัยอ่อนโยนโอบอ้อมอารีเป็นที่ตั้ง เพียบพร้อมด้วยสัมมาปฏิบัติ

มีสติสัมปชัญญะดำรงตนด้วยคุณธรรมสม่ำเสมอ นับว่าเป็นโชคดีของบรรดาเราทั้งหลายที่ได้เป็นศิษย์ของท่านโดยใกล้ชิดพอสมควร สิ่งที่ยังเหลือทิ้งไว้ให้เป็นอนุสรณ์เตือนใจบรรดาเรา เหมือนเป็นสิ่งที่ไม่สูญไปจากท่านอาจารย์ ก็คือ คุณงามความดี ความโอบอ้อมอารีเมตตาธรรม ซึ่งยากที่จะลืมเสียได้

วันนี้ (๒๒ มี ค. ๑๓) เป็นวันสูญสิ้นทุกอย่างในสิ่งอันรูปธรรมจะปรากฏอยู่เพียงเถ้าถ่านเท่านั้น จึงขอชักชวนให้ท่านทั้งหลายที่มาในงานพระราชทานเพลิงศพนี้ทั้งหมด ได้โปรดตั้งสมันนาหารจิตอุทิศส่วนกุศลส่งไปสักการะวิญญาณของท่านพระครูบริหารสุตกิจ มาตรว่าวิญญาณของท่านจะเลื่อนลอยอยู่ ณ สถานใด ๆ ขอให้ดวงวิญญาณของท่านได้ทราบและอนุโมทนาให้สำเร็จเป็นวิบากสมบัติ รุ่งเรืองด้วยสรรพความสุข จงทุกประการ เทอญ.

คณะศิษยานุศิษย์

การเข้าวัด

ของ

พระธรรมปิฎก เจ้าคณะภาค ๑๕

△ การเข้าวัด △

โดย พระธรรมปิฎก เจ้าคณะภาค ๑๕

คำว่า "วัด" หมายถึงสถานที่ทางศาสนา มีสิ่งก่อสร้างสำคัญอยู่ ๓ อย่าง คือ อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กุฏิ บางวัดก็เพิ่มสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ อีก

คำว่า "อุโบสถ" มักเรียกสั้น ๆ ว่าโบสถ์ คนไทยชอบคำสั้น ๆ เช่น อุบาสก เป็น ประสก อุบาสิกา เป็นสีกา คำว่า สีกา ฟังดูเป็นคำเรียกสิ่งที่มีสีดำเพราะเป็นสีกา จึงมีผู้อธิบายว่า เพศหญิงเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เมื่อมีความสัมพันธ์กับเพศหญิงโดยปราศจากสติแล้ว จะต้องมีมลทินมัวหมอง เหมือนผ้าที่ถูกต้องสีดำก็ย่อมมัวหมอง ฉะนั้น เป็นคำอธิบายที่น่าฟังเพราะมีความจริง

เหตุที่วัดต้องมีสิ่งก่อสร้าง ๓ อย่างอยู่นั้น เพราะวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรัตนตรัย พระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรัตนะ คือพระประธานซึ่งเป็นประหนึ่งองค์พระพุทธเจ้า ศาลาการเปรียญ เป็นที่ประดิษฐานพระธรรมรัตนะ คือพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะเป็นที่แสดงและเป็นที่ฟังธรรม จึงได้เรียกชื่อว่า ศาลาการเปรียญ แปลว่า สถานที่รู้พระปริยัติธรรม กุฏิเป็นที่อยู่ของสังฆรัตนะ คือพระสงฆ์ที่อยู่ของพระสงฆ์เรียกว่ากุฏิซึ่งแปลว่า กระท่อม ไม่เรียกเคหะ

หรืออาคาร เพราะว่าพระสงฆ์จะถือว่ากุฏิเป็นกรรมสิทธิ์เฉพาะตนไม่ได้ เป็นแต่เพียงผู้อาศัยอยู่ชั่วระยะกาล ไม่เหมือนเคหะหรืออาคาร ซึ่งเจ้าของมีกรรมสิทธิ์เต็มที่ คำว่า กุฏิ จึงมีความหมายอันเหมาะสมแก่พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้เสียสละแล้ว

ศาสนาทุกศาสนาต้องมีสถานกลางเป็นที่บำเพ็ญศาสนกิจต่าง ๆ ทางศาสนาอันได้แก่วัดนั่นเอง แม้บางลัทธิก็ยังมีสถานที่กลางสำหรับบำเพ็ญกิจตามลัทธินั้น ๆ เช่น ศาลเจ้าเป็นต้น

การที่ต้องมีสถานกลางสำหรับบำเพ็ญศาสนกิจของผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ก็เพื่อเป็นการสะดวกในการบำเพ็ญกิจทางศาสนาของทุก ๆ คน ใครก็ตามมีสิทธิที่จะไปบำเพ็ญกิจทางศาสนาในสถานเช่นนั้นได้ แม้จะเป็นยาจกเข็ญใจก็มีสิทธิที่จะใช้บำเพ็ญกิจทางศาสนาได้ทุกคน สถานที่เช่นนี้ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "วัด" แปลว่าเป็นที่บำเพ็ญคุณความดีบ้าง เรียกว่า อาราม แปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ใจบ้าง เรียกว่า "อาวาส" แปลว่าเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์สามเณรบ้าง

ทำไมจึงต้องไปวัด คนที่ยังนับถือศาสนา ก็ยังต้องไปวัด เหมือนคนที่ยังเป็นข้าราชการ ก็ยังต้องไปที่ทำราชการ ยังเป็นครูยังเป็นนักเรียนก็ยังต้องไปโรงเรียน เพราะข้าราชการย่อมมีความสัมพันธ์กันกับที่ทำราชการ ครูนักเรียนยังมีความสัมพันธ์กันกับโรงเรียน ถ้าออกจากราชการ ออกจากครูจากนักเรียนแล้ว ก็ไม่ต้องไปที่ทำราชการ ไม่ต้องไปโรงเรียน ถ้าเช่นนั้น ประชาชนทั่วไป ทำไมจึงยังต้องไปที่ทำราชการ ไปโรงเรียนเล่า ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ข้าราชการ ไม่ใช่ครู ไม่ใช่นักเรียน การ

ที่ประชาชนต้องไปที่ทำราชการ ต้องไปโรงเรียนก็เพราะยังมีความสัมพันธ์กับสถานที่เช่นนั้น คือ มีธุระเกี่ยวข้องกับทางราชการบ้าง มีธุระเกี่ยวข้องกับทางโรงเรียนบ้าง ข้อนี้ฉันใดคนที่ยังนับถือศาสนาอยู่ ก็ยังต้องไปวัด เพราะยังมีความสัมพันธ์กับทางศาสนาอยู่

อีกอย่างหนึ่ง คนที่มีโรคก็มีความจำเป็นต้องไปโรงพยาบาลหรือไปสู่สถานที่รักษาโรค ทุกคนย่อมมีโรคใจอยู่ด้วยกัน อันเกิดจากกิเลสมากบ้าง น้อยบ้าง จึงจำเป็นต้องไปวัดเพื่อขอยารักษาโรคใจ อันนี้ได้แก่ พระธรรมที่เรียกกันว่า ธรรมโอสถ

ไปวัดทำไม ไปเพื่อประพฤติความดีที่เรียกกันว่า บำเพ็ญศาสนกิจ คืองานที่ควรทำในทางศาสนาหรือเรียกอย่างที่รู้กันทั่วไปว่า ไปทำบุญนั่นเอง ถ้าเช่นนั้นจะทำบุญที่บ้านไม่ได้หรือ ทำได้แต่ไม่สะดวกเหมือนที่วัด เพราะวัดสร้างไว้เป็นที่บำเพ็ญศาสนกิจโดยตรง ส่วนบ้านสร้างเป็นที่อยู่ พระพุทธเจ้าจะทรงแสวงหาสันติธรรม ยังต้องเสด็จออกทรงผนวช การทำบุญที่บ้านบางอย่างก็พอทำได้ เช่นในเรื่องทาน บางบ้านก็มีพระสงฆ์หรือปฏิคาหกผ่านไปมา เรามีเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็บริจาคได้ แต่บางบ้านก็ไม่มีพระสงฆ์ไม่มีปฏิคาหกผ่านไป ก็ต้องนำไปวัด ในเรื่องศีล ก็ทำได้ยาก เพราะบ้านไม่สงบพอ ในเรื่องฟังธรรม ในเรื่องทำใจ ก็ไม่สะดวก เพราะบ้านมีเรื่องให้เห็นให้ได้ยิน ทำใจให้วุ่นวายไม่สงบได้ง่าย อยู่บ้านก็สนใจไปในเรื่องบ้าน ไปวัดก็สนใจไปในเรื่องบุญ หลักมีอยู่ว่า ถ้ากายไม่ได้รับความสงบ ใจก็ไม่สงบลงได้ เมื่อใจไม่สงบกิเลสก็ไม่สงบเหมือนกัน

การไปวัดนี้ บางศาสนากวดขันมาก ถึงกับมีข้อบังคับว่า ถ้าไม่ไปเป็นความผิด จะถูกลงโทษ ฉะนั้นพอถึงวันกำหนดให้ไปวัด ก็จะต้องพากันไปแม้แต่เด็ก ๆ ก็ต้องนำไปด้วย ในรอบ ๗ วันเราไปวัดสัก ๑ วัน ใช้เวลาประมาณสัก ๑ ช.ม. เป็นอย่างน้อย ก็ไม่ใช่สิ่งเหลือวิสัย ไปแล้วก็ได้กำไร ไม่ขาดทุน เพราะจะได้ทำกิจทางพระศาสนาที่ได้เรียกว่าได้ ทำบุญ เช่น ได้พบพระ รักษาศีล ได้ฟังธรรม ทำให้ชีวิตชุ่มชื่น ทำใจให้สะอาด เหมือนซักฟอกผ้าที่ใช้มาแล้ว ๗ วัน จะรู้สึกว่าชีวิตมีสาระขึ้น ในรอบ ๗ วันนั้น บางท่านก็อาจจะใช้เวลาไปในทางอื่นที่ไม่มีสาระเสียหลาย ๆ ชั่วโมงก็ได้ จึงควรเฉลี่ยเวลาเพื่อสิ่งที่มีสาระทางศาสนาบ้าง

การเข้าวัดยังเป็นการรักษาเศรษฐกิจในครอบครัว เพราะว่าแทนที่จะพากันไปรื่นเริงทางจ่ายเงิน กลับไปหาความสงบซึ่งไม่ต้องเปลืองรายจ่ายอะไรนัก ถ้าถึงวันอุโบสถสามารถรักษาศีล ๘ ได้ทั้งครอบครัวตลอดไป เดือนหนึ่งก็งดจ่ายค่าอาหารในเวลาวิกาล คือเที่ยงไปแล้วได้ ๔ วัน นอกจากประหยัดค่าอาหารเวลาเย็นประจำวันแล้ว ยังอาหารจุกจิกต่าง ๆ อีกด้วย สมมติว่าวันอุโบสถหนึ่งงดค่าอาหารเย็นได้ ๑๐ บาท เดือนหนึ่งก็ประหยัดได้ ๔๐ บาท เป็นการรักษาเศรษฐกิจได้ดี

การเข้าวัดถือศีลฟังเทศน์ มักเข้าใจกันว่า เป็นเรื่องของคนแก่ ไม่ใช่เรื่องของเด็กหรือหนุ่มสาว ถ้าใครเริ่มเข้าวัดแต่ยังเด็กหรือหนุ่มสาวก็ถูกหาว่าเป็นคนครึไม่ทันสมัย

ความจริงในเรื่องการเข้าวัด พระพุทธเจ้าต้องการให้เข้าวัด ตั้งแต่เด็ก ตั้งแต่ยังหนุ่มสาว เพื่อให้คุ้นเคยกับศาสนาและให้มีโอกาสอบรมความดีนาน ๆ หรือให้ดัดกายวาจาใจง่าย เหมือนไม้อ่อนดัดง่ายกว่าไม้แก่ เช่นทรงบัญญัติให้บวชเป็นสามเณรได้ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ บวชเป็นภิกษุได้ตั้งแต่อายุครบ ๒๐ ปี แม้ในฝ่ายสตรีก็มีการบวชเป็นสามเณรีเป็นสิกขมานาเป็นภิกษุณีเช่นเดียวกัน

ในเรื่องอุโบสถกรรมในธรรมบทภาค ๔ ปรากฏว่ามีผู้รักษาอุโบสถอยู่ ๔ พวก พวก ๑ เป็นคนแก่ พวก ๑ เป็นคนกลางคน พวก ๑ เป็นสาวแต่มีสามีแล้ว พวก ๑ เป็นเด็กยังไม่มีสามี เป็นเครื่องรับรองว่าแม้ในครั้งพุทธกาลก็มีการรักษาอุโบสถตั้งแต่ยังเป็นเด็ก

เข้าวัดตอนแก่กลับจะลำบาก เพราะรักษาศีล ๘ ก็จะอดข้าวเย็นไม่ได้แรงน้อยจะเป็นลม จะฟังเทศน์ก็นั่งนานไม่ได้ สังขารทรุดโทรมเมื่อยง่าย ไม่ทน จะท่องสวดมนต์สัญญาก็ไม่ดีได้ต้นลืมปลายได้ปลายลืมต้น เลอะ ๆ เลือน ๆ มีภาษิตรับรองการประพฤติธรรมเมื่อแก่เป็นการไม่สะดวกว่า ชราชชฺชริตา โหนฺติ หตฺถปาทา อนสฺสวา ยสฺส โส วิหตฺถกาโม กถํ ธมฺมํ จริสฺสติ แปลว่า มือและเท้าของผู้ใด ทรุดโทรมไปเพราะชรา เป็นอวัยวะไม่เชื่อฟัง ผู้นั้นครั้นมีกำลังหย่อนลงแล้ว จะประพฤติธรรมอย่างไรได้

ผู้เข้าวัด จะถูกหาว่าเป็นคนครึเพราะเข้าวัด ก็ควรภูมิใจได้ เพราะดีกว่าครึ เรื่องชั่วช้าอย่างอื่น ครึเพราะเข้าวัดจริง ๆ ตายแล้วมีหวัง

ไปสุคติ การเข้าวัด ไม่มีเรื่องเดือดร้อนหรือชวนให้ลุ่มหลง เหมือนไปเที่ยวตามบ่อน ตามโรงมหรสพ ตามที่ชุมนุมชน ตามอโคจรสถาน

พระพุทธเจ้าเริ่มเข้าวัด คือออกบวชเมื่ออายุ ๒๙ เพราะความเป็นคนวัด พวกเราจึงนับถือพระองค์จนถึงทุกวันนี้ และนับถือจนถึงพระธาตุจนถึงรอยเท้าของพระองค์ และธรรมะของพระองค์ผู้เป็นคนวัดก็อำนวยความสุขแก่โลกมากมาย ถ้าพระองค์ไม่สมัครเป็นคนวัด ยังเป็นคนบ้านอยู่ พวกเราคงไม่รู้จักพระองค์แน่นอน นอกจากจะรู้จักพระองค์แล้ว ยังรู้จักวงศ์ญาติของพระองค์ที่เป็นคนบ้านแต่มาเกี่ยวเนื่องกับคนวัดอีกด้วย ชื่อคนบ้านเหล่านั้นพลอยยั่งยืนตามชื่อของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นคนวัดไปด้วย นักอะไรก็ตาม เช่น นักการเมืองเป็นต้น ก็ไม่อาจทิ้งศาสนาไปได้ ก็ต้องนับถือศาสดาและศาสนาใดศาสนาหนึ่งเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจและอาศัยศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติปรับปรุงตนและปกครองคนอื่น เกียรติของศาสดาเจ้าของศาสนาได้รับยกย่องสูงกว่าเกียรติของนักปกครองเจ้าของประเทศ

เรื่องการเข้าวัด เป็นเรื่องของศาสนาทุกศาสนา ๗ วัน ต้องมีการเข้าวัดเสียวันหนึ่ง พุทธศาสนาถือวัน ๘–๑๔–๑๕ ค่ำ เรียกว่า วันพระ แปลว่าวันประเสริฐบ้าง วันธรรมสวนะแปลว่า วันฟังธรรมบ้าง วันอุโบสถบ้าง แปลว่า วันสงบ วันรักษาใจบ้าง คริสตศาสนาถือวันอาทิตย์ ศาสนาอิสลามก็มีวันศุกร์เป็นวันเข้าวัดเช่นเดียวกัน

พวกเราต้องตรากตรำการงานมาถึง ๗ วันแล้ว ควรต้องหยุดพัก

สงบใจ ฟอกล้างกิเลสในใจกันเสียวันหนึ่ง มิฉะนั้นใจจะหมักหมมกิเลสมาก หาความสงบความสุขได้ยาก

สถานที่ราชการ สถานที่ราชการ โรงเรียน โรงงาน ก็ยังมีการหยุดงานทุก ๗ วัน เพื่อให้พักผ่อน ศาสนิกจึงควรเข้าวัดพักผ่อนใจกันทุก ๗ วัน

คนแก่ไม่เข้าวัด ถูกติ แต่เด็กหรือหนุ่มสาว ไม่เข้าวัดไม่ถูกติ ตรงกันข้ามถ้าไปเข้าวัดตั้งแต่เด็กตั้งแต่หนุ่ม สาว กลับ ถูกติ หาว่าครึ ไม่ทันสมัย คนที่หวังความสงบหวังอบรมกายวาจาใจ ให้เป็นคนดี กลับถูกติ ถ้าคนเข้าวัดเป็นคนครึไม่ทันสมัย ถ้าเช่นนั้นพระพุทธเจ้ามิเป็นผู้ทำคนให้เป็นคนครึไปหรือ ถ้าเป็นจริง ทำไมยังมีผู้นับถือพระองค์มากมาย

ถ้าทุกคนคิดว่าการเข้าวัดไม่จำเป็นเลย ศาสนาก็ต้องเสื่อม เพราะศาสนาอยู่ได้ด้วยคนวัด ถึงจะเป็นคนบ้าน แต่ว่าเป็นพวกหัววัดใกล้ชิดวัด

เรื่องเดือดร้อนเกิดจากคนหนุ่มสาว มากกว่าคนแก่ ในเรือนจำเป็นเรื่องพิสูจน์ได้ดี

คนแก่แล้วเข้าวัดได้ ยังดีกว่าไม่ยอมเข้าวัด เข้าได้เมื่อไรเป็นดีเมื่อนั้น ดีกว่าคนที่ยังไม่เข้า เช่น ราชพราหมณ์เข้าวัดเมื่อแก่ก็ยังเอาตัวรอดได้ คนบวชเมื่อแก่เขาเรียกว่า หลวงตา ถือว่ามีเกียรติสู้คนบวชเมื่อหนุ่มที่เขาเรียกว่า หลวงพี่ ไม่ได้ แต่หลวงตา ก็คงดีกว่าผู้ที่ไม่เคยเป็นหลวงตาเลย

เข้าวัดได้อะไรบ้าง ได้บำเพ็ญทาน รักษาศีล ฟังเทศน์ สวดมนต์

ไหว้พระ สนทนาธรรม ทำใจให้สงบ มีโอกาสพิจารณาตัวของตัวเอง ได้รู้ธรรมเห็นธรรม ถ้าอยู่บ้านจะมีโอกาสน้อยที่สุด เพราะบ้านเป็นที่ตั้งแห่งความกังวลอย่างใหญ่หลวง เช่นไปเที่ยวเล่นสบายใจ พอกลับบ้านรู้สึกกลุ้มใจ เพราะเข้าสู่วังกังวล ต้องหมุนเป็นลูกข่าง ไม่มีวันพัก

จะเข้าวัดหรือไม่เข้าวัด ก็ต้องตาย แต่เข้าวัดตาย มีธรรมติดตัวไป ก็มีหวังสุคติ

มองดูตัวเราและรอบตัวเรา มีอะไรบ้างเป็นสาระอันยั่งยืน ล้วนแต่เปลี่ยนแปลงแปรผันจนถึงการแตกสลาย เห็นมีอยู่แต่พระธรรม เช่น ทาน ศีล ภาวนานั่นแหละเป็นสาระ เป็นสาระอันยั่งยืนชั่วโลก นับตั้งแต่พระพุทธเจ้านิพพานก็ได้ ๒๕๐๐ ปีเศษ ธรรมก็ยังอยู่ แม้ไม่ให้ทานทรัพย์สมบัติ ก็ถูกจับจ่ายไปในทางอื่นจนนับไม่ถ้วน ไม่รักษาศีล ก็ต้องรักษาอย่างอื่นอยู่แล้ว เช่นรักษาคนรักของรัก รักษาการงานยิ่งหนักใจ รักษาศีลสบายใจ แม้ไม่ฟังเทศน์ ก็ต้องฟังเขาคุยกัน ทะเลาะกัน ด่ากัน โกหกกัน ยุยงกัน ล้วนแต่ไม่เจริญใจ ฟังเทศน์ได้รู้ธรรมได้สงบใจ

ไม่ให้ทานรักษาศีลฟังเทศน์ก็ต้องตาย ถึงให้ทานรักษาศีล ฟังเทศน์ก็ต้องตาย คติของคนทั้ง ๒ นี้ ใครจะดีกว่ากันเล่า

แม้จะไม่ยอมเข้าวัดเวลายังมีชีวิตอยู่ เขาต้องหามท่านเข้าวัดเวลาท่านตายไปแล้ว เข้าไปวัดเวลาตาย จะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง พระให้ศีลก็ไม่รับ พระสวดมาติกาบังสกุล พระเทศน์ก็ไม่ได้ฟัง เป็นเรื่องของคนที่มีชีวิตเขาทำให้แล้วเขาก็ได้ และแผ่ส่วนบุญไปให้บ้าง ถ้าสมัครเข้าวัดแต่ยังมีชีวิตจะมีโอกาสได้บุญไม่รู้สักเท่าไร

ทุกคนต้องเข้าวัด ไม่เข้าเวลาเป็น ก็ต้องเข้าเวลาตาย แต่ก็เข้าเวลาไหนจึงจะมีประโยชน์ดีกว่ากัน

ทำอย่างไรจึงจะให้คนเข้าวัด ต้องช่วยกันชี้แจงให้เห็นคุณของการเข้าวัด ผู้อยู่ในวัดต้องทำตนและทำวัดให้เป็นที่น่าเข้าไปหา ผู้ปกครอง เช่น บิดา มารดา ครู เจ้านาย ต้องเป็นผู้นำในการเข้าวัดด้วยตนเอง และนำผู้อยู่ในปกครองไปเข้าวัด ผู้ที่เข้าวัดอยู่แล้วต้องทำตนให้คนที่ยังไม่เข้าวัดเห็นว่า คนเข้าวัดมีอะไรดี ๆ กลับออกมาดีกว่าเมื่อยังไม่เข้าวัด เช่น เที่ยวน้อยลงดื่มน้อยลง โทสะน้อยลง การงานดีขึ้น จิตใจดีขึ้น เช่นนี้เป็นการเชิญชวนให้คนทดลองเข้าวัดดูบ้าง

การเข้าวัดก็คือการเข้ามาพิจารณาตัวเราเอง

คำปรารภ

ในโอกาสที่คณะศิษยานุศิษย์ และท่านที่เคารพนับถือในท่านพระครูบริหารสุตกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีพระอธิการเจิม จิรวฑฺฒโน เจ้าอาวาสวัดปรก–สุธรรมาราม เป็นต้น มีความประสงค์จะแสดงความกตัญญูกตเวที ในท่านพระครูผู้เป็นบุรพาจารย์ของท่าน ด้วยการขอพระราชทานเพลิงศพท่านพระครูบริหารสุตกิจ เป็นครั้งใหญ่ มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกเป็นที่ระลึกแก่ท่านที่มาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพในครั้งนี้ จึงได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องสักเรื่องหนึ่งตามแต่จะเห็นสมควร เพื่อพิมพ์แจกเป็นธรรมวิทยาทานแก่ท่านที่มาร่วมงานการกุศลครั้งนี้

นับว่าเป็นความพอใจอย่างยิ่งของข้าพเจ้าที่จะได้มีโอกาสเผยแพร่คติธรรม ในงานพระราชทานเพลิงศพร่วมกับคณะเจ้าภาพ ข้าพเจ้าจึงเขียนเรื่อง "ใจ" ขึ้นอย่างรีบเร่งเพื่อให้ทันกำหนด เรื่องใจที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นนี้เป็นเรื่องของอายตนะภายในทั้ง ๖ มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นที่สุด เรื่องใจจึงเป็นเรื่องสุดท้าย รวมเป็น ๖ เล่ม ๖ เรื่องด้วยกัน ฉะนั้นการเขียนเกี่ยวกับเรื่องอายตนะของข้าพเจ้า ก็นับว่าจบลงโดยสมบูรณ์แล้ว ณ บัดนี้

เรื่องที่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นนี้ ได้เขียนขึ้นตามความนึกคิด ผสมผสานด้วยสิ่งละอันพันละน้อย ประติดประต่อให้เป็นเรื่องราวเป็นรูปร่างขึ้น

นึกคิดได้อย่างไร ก็เขียนไปอย่างนั้น เพื่อประโยชน์แก่มิตรผู้แสวงหาความรู้เท่านั้น หากมีการขาดตกบกพร่องหรือผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าต้องขออภัยต่อท่านผู้อ่านด้วย.

พระสมุทรโมลี

เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม

วัดเพชรสมุทรวรวิหาร สมุทรสงคราม

๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

"ใจ"

โดย

พระสมุทรโมลี เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม

วัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม

▲ ใจ ▲

เรื่องใจที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไป มิได้หมายเอาหัวใจซึ่งเป็นกล้ามเนื้อก้อนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในทรวงอกใต้นมเบื้องซ้ายของคนทุกคน แต่หมายถึงใจที่มีหน้าที่สำหรับนึก คิด รู้สึกผิดชอบ ชั่ว ดี ของคนเท่านั้น

คำว่า ใจ เป็นภาษาไทย แต่ตามบาลีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น จิต มโน วิญญาณเป็นต้น ซึ่งเป็นไวพจน์ของกันและกัน เรียกแทนกันได้

ใจนี้ โบราณท่านมีชื่อเรียกอยู่อย่างหนึ่ง คือ "ดวงใจ" การที่ท่านเอาคำว่า "ดวง" มาใส่นำหน้าไว้เช่นนี้ มีความหมายลึกซึ้งยิ่งนัก คำว่าดวงเป็นชื่อเรียกสิ่งที่มีรัศมีสีแสงรุ่งโรจน์ชนิดหนึ่ง เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงไฟ เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มีรัศมีสีแสงสามารถทำลายความมืดให้สว่างได้ฉันใด ดวงใจของคนเราก็สามารถทำลายความมืดที่แสงสว่างส่องเข้าไปไม่ถึง และสามารถทำลายความมืดคือโมหะให้เกิดแสงสว่างได้ฉันนั้น

ใจที่ประกอบด้วยปัญญา สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ตามความเป็นจริงจึงได้ชื่อว่าดวงใจ คือใจที่ประกอบด้วยปัญญานั่นเอง

นักปราชญ์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้กล่าวสรรเสริญปัญญาไว้มากมาย เช่น สรรเสริญว่า "แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี" เป็นต้น หมายความว่าแสงสว่างอันใดจะมีรัศมีสีแสงสว่างไสวเสมอด้วยปัญญา ไม่มี

ในโลก แสงสว่างอย่างอื่นมีดวงไฟเป็นต้นสามารถทำลายความมืดให้สว่างได้เพียงบางแห่งเท่านั้น ส่วนในที่เล้นลับก็ไม่สามารถจะส่องแสงให้สว่างเข้าไปถึง ส่วนปัญญามีพลังแสงยิ่งกว่านั้น สามารถรอบรู้ได้ทั้งในที่ลับและในที่แจ้งสามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ตามความเป็นจริงด้วยประการทั้งปวง ฉะนั้นปัญญาจึงจึงมีพลังแสงยิ่งกว่าแสงสว่างใดๆ ในโลก แสงสว่างแห่งปัญญานี้ โบราณท่านเรียกว่าดวงปัญญา หรือดวงความคิดก็มี

โมหะ คือความโง่เขลาเบาปัญญาท่านจัดว่าเป็นความมืดชนิดหนึ่งที่คอยปิดบังจิตใจของเรามิให้รู้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามความเป็นจริง การที่จะทำลายความเป็นจริง การที่จะทำลายความมืดคือโมหะอันได้แก่ความโง่เขลาเบาปัญญาได้นั้น ต้องอาศัยปัญญาอย่างเดียวเท่านั้น ผู้ใดมีปัญญามากผู้นั้นก็มีพลังแสงสามารถทำลายโมหะได้มาก ส่วนผู้มีปัญญาน้อย ก็สามารถทำลายได้น้อย ฉะนั้นผู้หวังดำรงชีวิตด้วยความสวัสดี จึงพยายามศึกษาวิทยาการต่าง ๆ เพื่อเป็นอุบายให้เรืองปัญญาบังเกิดขึ้นในใจ เพื่อก้าวไปสู่ความเป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมนุมชน และรู้จักบุคคลเป็นที่สุด ฉนั้น คำว่าดวงใจ จึงมีความหมายถึงพลังแสงของใจ สำหรับกำจัดโมหันอันธการ ด้วยประการฉะนี้

ในคนหนึ่ง ๆ มีใจเพียงคนละหนึ่งใจเท่านั้น ไม่มีมากไปกว่านั้นทั้งที่รู้กันทั่ว ๆ ไปว่า คนเดียวก็มีเพียงใจเดียว แต่ในบางครั้งหรือบางกรณีเราจะพรรณนาความอันแพรวพราวไปด้วยเหตุผลให้บางคนฟังว่า

เรามีใจเดียว แต่เขาก็ไม่ยอมเชื่อ ร้ายยิ่งไปกว่านั้นเขากลับหาว่าเราเป็นคนหลายใจ กลายเป็นคนเสียหายไปเลยก็มี

คนหลายใจ คือคนที่มีใจไม่แน่นอน แต่แรกก็บอกว่ารักเดียวใจเดียว ต่อมาก็เกิดมีหลายรักหลายใจ เอาแน่นอนอะไรไม่ได้อย่างนี้แหละจึงทำให้ชื่อเสียงเหม็นไปตาม ๆ กันว่าเป็นคนหลายใจ

คำว่าหลายใจ เมื่อพิจารณาถึงวงการที่นิยมใช้คำนี้ ก็ได้แก่วงการระหว่างผัว ๆ เมีย ๆ หรือหนุ่มสาวที่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจต่อกัน และต่างก็ให้สัจจปฏิญาณต่อกันไว้ว่าจะมีใจเดียวรักเดียวเท่านั้น จะไม่รักใครต่อไปอีก ตราบใดที่ยังครองความเป็นใจเดียวรักเดียวไว้ได้ ก็ยังไม่ตกเป็นผู้ต้องหาฐานเป็นคนหลายใจ ยังเป็นคนที่น่ารักของคนทางบ้านอยู่ตลอดไป แต่ถ้าครั้งไรเกิดใจอ่อนขึ้นมา ทนความบีบคั้นจากสิ่งยั่วเย้าเร้าอารมณ์ไม่ไหวเสียการทรงตัวแห่งเอกีภาพ เมื่อนั้นแหละจะต้องตกเป็นผู้ต้องหาฐานเป็นคนหลายใจทันที เมื่อรู้ตัวแล้วไม่รีบแก้ไข ก็จะกลายเป็นโรคใจอ่อนติดตัวไปจนตาย

ทั้งในอดีตและในปัจจุบัน โรคใจอ่อนได้ระบาดไปทั่วทุกตัวคนไม่ว่าหนุ่มสาวหรือเฒ่าแก่ ล้วนถูกโรคใจอ่อนเล่นงานจนงอมแงมโดยทั่วไป ยิ่งในสมัยปัจจุบันนี้ด้วยแล้วชอบเป็นโรคนี้กันมาก เท่าที่สังเกตุปรากฏว่าคนหนุ่มมักเป็นมากกว่าคนแก่ เพราะคนหนุ่มมีอารมณ์ไหวง่าย เห็นสิ่งที่พึงตาต้องใจเข้าแล้วจิตใจก็อ่อนระทดระทวยดุจขี้ผึ้งต้องไฟ และต่อไปก็มักจะลืมลูกลืมเมียที่อยู่ทางบ้าน ต้องหาเรื่องออกจากบ้านไม่เว้นแต่ละวัน กว่าจะกลับบ้านได้ก็ต้องคิดสร้างเหตุผลพร้อมทั้งหลักฐานเพื่อ...

เตรียมแก้ข้อหากับคนทางบ้านให้วุ่นไป ต้นเหตุมาจากสิ่งที่ยั่วเย้าเร้าอารมณ์อย่างนี้แหละ คนหนุ่มจึงมักเป็นคนใจอ่อนกันทั่วไป

ส่วนคนแก่จิตใจเข้มแข็งกว่าคนหนุ่มมาก เพราะนึกปลงอนิจจังสังขาราของตนอยู่เรื่อย ๆ ว่า เรามันแก่แล้ว ครั้นจะทำตนเหมือนคนหนุ่มก็อายเด็ก กลัวเด็กจะดูถูกเอาเลยยับยั้งชั่งใจไว้ได้ การยับยั้งชั่งใจไว้ได้นี่แหละ คนแก่จึงมีจิตใจเข้มแข็งกว่าคนหนุ่มไม่ยอมเป็นโรคใจอ่อนง่ายๆ และสามารถควบคุมความเป็นเอกีภาพ คือความมีรักเดียวใจเดียวไว้ได้ในตอนแก่นี้เอง นับว่าเอาดีเมื่อตอนแก่

ใจของคนเรานี่บรรจุไว้ซึ่งคุณงามความดีต่าง ๆ ในขณะเดียวกันใจก็ไปคว้าเอาความชั่วมากมายหลายชนิดมาบรรจุเข้าไว้โดยไม่รู้สึกตัวเหมือนกัน ฉะนั้น ใจของคนจึงเป็นที่รวมอยู่ของความดีและความชั่วทั้งสองประการ

การห้ามใจของเราไม่ให้รักและไม่ให้เกลียดนั้นห้ามยาก เพราะใจของคนเรามีอันดิ้นรน กวัดแกว่ง ไปตามอารมณ์ที่มากระทบใจ เดี๋ยวรักเดี๋ยวชัง เดี๋ยวหลงเข้าใจผิดคิดว่าชอบ หมุนเวียนเปลี่ยนกันไปทุกวันทุกคืน เพราะความดิ้นรนหาความหยุดนิ่งไม่ได้อย่างนี้แหละ จึงเป็นเหตุให้ศีลไม่มีบทบัญญัติทางใจ ถ้าเกิดมีศีลห้ามทางใจแล้ว น่ากลัวว่าศีลจะขาดวันละนับเป็นร้อย ๆ ครั้งทีเดียว ฉะนั้นศีลจึงไม่มีข้อห้ามทางใจ มีห้ามแต่ทางกายและวาจาเท่านั้น ถึงใจคิดอย่างไร เมื่อเรามีสติคอยควบคุมกายและวาจาให้อยู่ในอำนาจได้แล้ว ก็เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้นใจจะคิดก็คิดอยู่ที่ใจเมื่อกายวาจาไม่รับรู้เสียแล้วก็ไม่มีผลแห่งการกระทำ

ให้ปรากฏ การที่จะถูกกล่าวหาว่าเป็นคนหลายใจก็ไม่มี ฉะนั้นการที่เรา อยากให้คนทางบ้านรักเรามาก ๆ ก็ควรควบคุมกายและวาจาให้อยู่ใน อำนาจของเรา ส่วนใจก็ควรปล่อยให้เป็นอิสระจะรักใครเกลียดใคร ก็ ปล่อยไปตามเรื่องของมัน การควบคุมกายและวาจาให้อยู่ในอำนาจอย่าง นี้แหละ เป็นหลักแห่งการรักษาศีล เพื่อรักษามารยาทของเราไว้ให้ เรียบร้อย และเป็นหลักประกันสวัสดิภาพของสังคมด้วย

กายวาจาของเรา มีศีลเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันให้มีสวัสดิภาพ ทางร่างกายจะเรียกว่าศีลเป็นเพื่อนทางกายก็ได้ ส่วนใจของเรามีอะไร เป็นเพื่อนบ้าง

ใจของเราถ้าปล่อยให้เป็นอิสระมากเกินไป โดยไม่มีอะไรเป็น เครื่องควบคุมเสียบ้างแล้ว ก็จะคิดฟุ้งซ่านหวั่นไหวตกเป็นทาสของ อารมณ์มากเกินไป กลายเป็นคนจิตใจเลื่อนลอย เพ้อฝัน บางคนถึงกับ เป็นบ้าคลั่งวิกลจริตไปก็มี บางคนเป็นคนโกรธง่ายเกลียดง่าย รักง่าย กลายเป็นคนชอบอะไรง่าย ๆ ไร้เหตุผลก็มี เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึง ได้ทรงค้นคว้าหาอุบายวิธีเพื่อเป็นหลักควบคุมจิตใจของเราไว้ เพื่อป้อง กันไม่ให้เกิดความละเมอเพ้อฝัน จิตใจเลื่อนลอย หรือชอบทำอะไรง่ายๆ สิ่งที่พระองค์ทรงค้นคว้ามาได้ คือสติกับปัญญา ธรรมะ ๒ ข้อนี้ สามารถ ควบคุมจิตใจของเราให้อยู่ในอำนาจได้วิเศษนัก

สติ คือ ความรู้สึกตัวอยู่เสมอไม่เผลอตัว ในกิจที่ทำ ในถ้อยคำ ที่พูด ในสิ่งที่คิด ปัญญา คือ การพินิจพิจารณาโดยรอบคอบ ในกิจ ที่ทำ ในถ้อยคำที่พูด ในสิ่งที่คิด เมื่อเราใช้สติกับปัญญาควบคู่กันไป

อย่างนี้อยู่เสมอแล้ว ก็จะแลเห็นเหตุผลที่ดี มีความเฉลียวฉลาดปราดเปรื่องบังเกิดขึ้น ต่อไปจะทำ จะพูด จะคิด อะไร ก็จะกลายเป็นคนมีเหตุผลอยู่เสมอ

ในคนหนึ่ง ๆ มีสติกับปัญญาไม่ค่อยเท่ากัน บางคนมีสติมาก แต่ปัญญาน้อยก็มีบางคนมีสติน้อย แต่ปัญญามากก็มี บางคนมีมากทั้งสติและปัญญาก็มี แต่บางคนน้อยทั้งสติและปัญญาก็มี มีข้อที่ควรสังเกตุดังนี้

คนที่มีสติมากแต่ปัญญาน้อยนั้น สังเกตได้ง่าย คือมักจะมีการระวังตัวกลัวต่อความผิด จะลุกจะนั่งหรือพูดจาปราศรัยมีการระวังตัวอยู่เสมอ แต่ปัญญาไม่ค่อยดี คนที่มีสติน้อยแต่ปัญญามากนั้น มักจะเป็นคนมีกิริยามารยาทไม่เรียบร้อย การพูดก็มักจะโผงผางเอาการ แต่มีปัญญาดี ถ้าคนไหนมีสติน้อยและปัญญาก็ทราม คนนั้นก็แย่มากดีเดียว ถ้าไม่พยายามเพิ่มพูนสติปัญญาให้เจริญขึ้นแล้ว ก็เอาตัวแทบไม่รอด

สติปัญญาทั้ง ๒ นี้ นับว่าเป็นคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับคนทุกคนเช่นเดียวกับเกิดเป็นคนแล้วก็ต้องมีใจ เมื่อมีใจแล้ว ก็ต้องมีสติปัญญาฉะนั้น เพื่อคอยควบคุมให้เดินไปตามเส้นทางที่ราบเรียบ และไปสู่จุดหมายปลายทางอันราบรื่น เป็นคุณธรรมที่คอยส่งเสริมให้คุณธรรมอย่างอื่นที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ที่เกิดมีอยู่แล้วให้เจริญมากขึ้น ศีลเป็นเพื่อนทางกาย ส่วนสติปัญญาเป็นเพื่อนทางใจ หรือเรียกตามสำนวนใหม่ว่า "เพื่อนใจ"

คำว่า เพื่อนใจ เป็นสำนวนใหม่คำไทยแท้ บัญญัติขึ้นใช้เฉพาะในวงการของหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่มีความหงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวแห่งจิตใจ

อยากจะได้เป็นเจ้าของหัวใจของใครสักคนหนึ่งที่เธอรักและหวังปอง เพื่อเป็นเพื่อนใจในยามที่หัวใจเกิดความหงอยเหงา วิมานแห่งความรักได้ถูกสร้างขึ้นภายในใจด้วยความวิจิตบรรจง สายลมอ่อนภายใต้แสงจันทร์เพ็ญ ดูเหมือนจะทำให้เกิดความคิดคำนึงอย่างกว้างขวาง เรียกร้องเพื่อนใจเพื่อนผ่อนคลายความเหงาใจ เพื่อนใจที่หนุ่มสาวทั้งหลายมีความต้องการนี้ยังสงสัยนักว่าเขาเป็นเพื่อนใจอย่างแท้จริงได้สักเพียงใด มีอะไรเป็นหลักประกันว่าจะประสบความสุขสมเจตนา เพราะเหตุการณ์รอบ ๆ ตัวเรา ได้ปรากฏแก่สายตาเราทุกวันว่า เพื่อนใจของเรานั่นแหละเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่เรายิ่งกว่า ใคร ๆ ประเดี๋ยวก็ร้าย ประเดี๋ยวร้องไห้ ประเดี๋ยวหัวเราะ บางทีก็ตีด่าฆ่าฟันกันถึงกับล้มหายตายจากก็มีอยู่เสมอ นี่หรือเพื่อนใจที่หนุ่มสาวใฝ่ฝันแสวงหา เมื่อเพื่อนใจก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจอย่างนี้ แล้วเราจะไปขุดค้นหาความแน่นอนอะไรกับสิ่งเหล่านั้น ที่ถูกควรกำหนดไว้ในใจเสมอว่า ไม่มีเพื่อนใจคนไหนหรอกที่จะเป็นของเราอย่างแท้จริง การเสี่ยงต่อความสุข ก็คือการเสี่ยงกับความทุกข์ด้วย เมื่อเราทำใจได้อย่างนี้ถึงคราวที่เราไม่ได้รับความสุขสมเจตนาเพราะความทรยศของเพื่อนใจแต่น้อย

เพื่อนใจตามความหมายทางโลกและทางธรรม มีคุณค่าต่างกันมาก ตามความหมายในทางธรรม สติปัญญาเป็นเพื่อนใจที่ซื่อสัตย์ มีแต่คุณไม่มีโทษ ส่วนเพื่อนใจในทางโลก ให้ทั้งคุณและโทษ บางคนให้โทษมากกว่าให้คุณ เมื่อเรายังอยู่ในโลกก็จำเป็นต้องดำเนินตามคติโลกอย่าง

หลีกเลี่ยงไม่พ้น ถ้าเรายึดถือโลกจนเกินไปโดยไม่ยึดเอาหลักธรรมเข้าช่วยแล้ว ก็เท่ากับไปยึดเอาหลักที่โยกคลอน มีหวังล้มได้ง่าย ฉะนั้น ควรยึดเอาหลักธรรมคือสติปัญญาเข้าช่วย เพื่อพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคาย เมื่อเราจะเอาชีวิตเข้าเสี่ยงทั้งที ก็ควรเสี่ยงอย่างมีหลัก ไม่ควรเสี่ยงตามอารมณ์

ใจของคนเรามีน้ำอยู่ชนิดหนึ่งสำหรับหล่อเลี้ยงหัวใจให้มีความชุ่มชื่น น้ำชนิดนี้เรียกว่า "น้ำใจ" น้ำใจนี้มีไม่เหมือนกัน บางคนมีมาก บางคนมีน้อย บางคนมีปานกลาง แต่บางคนมันเหือดแห้งหายไปเลยก็มี

น้ำเลี้ยงทางใจนี้จะแสดงออกมาจากคนเราในรูปลักษณะของความเมตตาปรานีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เวลาจะให้อะไรกับใครก็ให้ด้วยน้ำใจ แม้ของนั้นจะเป็นสิ่งเล็กน้อย ไม่สำคัญ แต่เมื่อให้ด้วยน้ำใจแล้ว ก็ทำให้ผู้รับเกิดความปีติยินดี เห็นเป็นของดี มีความสำคัญ จะพูดจาปราศรัยก็ด้วยอัธยาศัยไมตรี ทำให้ผู้ฟังเกิดความรื่นเริงยินดีในน้ำคำมีท่วงทีกิริยาวาจาเหมาะสมแก่เพศภูมิของตน ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสในปฏิปทา และแสดงความเป็นมิตรไมตรีอันน่าไว้วางใจ ทำให้ผู้คบหาสมาคมอยากเข้าใกล้ด้วยน้ำใจที่บูชา การแสดงออกด้วยอัธยาศัยอย่างนี้เรียกว่าเป็นการแสดงซึ่งน้ำใจ

ส่วนคนที่มีน้ำใจแห้ง มีลักษณะตรงกันข้ามกับคนมีน้ำใจอันชุ่มชื่น คือขาดความอารีอารอบกับเพื่อนบ้านและใคร ๆ ขาดความเมตตากรุณาในสัตว์สังขาร ขาดการสัมพันธ์ติดต่อเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน ไม่อยากช่วยเหลือใคร ไม่อยากเป็นคนดีของใคร ๆ เป็นการแสดงถึง

น้ำใจที่แห้งผาก ขาดน้ำขาดอาหารเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจ คนมีน้ำใจแห้งอย่างนี้ ชวนให้มองเห็นว่า เขาไม่มีอะไรดีที่ก่อให้เกิดสวัสดิภาพแก่ตนและสังคมเลย

น้ำใจของคนเรานี้สำคัญมาก ถ้าน้ำใจดีอยู่แล้ว คนก็ต้องบูชา เพราะการที่เราจะบูชาใครสักคนหนึ่ง เราก็ดูกันที่ใจ ถ้าเขามีน้ำใจเอื้อ-อารีย์แก่เราดีอยู่แล้ว เราก็บูชาคนนั้น เรียกว่าบูชากันที่น้ำใจ คนที่มีบริวารมาก มีคนเคารพนับถือมาก เจริญด้วยลาภสักการะ ก็เพราะมีน้ำใจดี ฉะนั้นคนที่มีน้ำใจดีจึงชื่อว่ามีทรัพย์อันประเสริฐ เช่นผู้ใหญ่ให้รางวัลแก่ผู้น้อยที่ปฏิบัติงานด้วยความเหน็ดเหนื่อย ก็บอกว่าให้เป็น "สินน้ำใจ" สินคำนี้แปลว่าทรัพย์ เมื่อสนธิกับน้ำใจ ก็เป็นสินน้ำใจแปลว่า "ทรัพย์เกิดจากน้ำใจ" ฉะนั้นคนที่มีน้ำใจดีแล้ว จึงเป็นเหตุให้ได้มาซึ่งทรัพย์และบริวาร

น้ำใจของคนต้องเลี้ยงดูเหมือนกัน ยิ่งคนไหนมีน้ำใจแก่เรามาก เราต้องเลี้ยงน้ำใจคนนั้นให้มาก เช่นพ่อแม่มีน้ำใจอันดีแก่ลูกมาก ลูกก็ต้องเลี้ยงน้ำใจพ่อแม่ให้มากตามหลักที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้สำหรับบุตรธิดาในข้อที่ ๑ ที่ว่า บุตรธิดาต้องเลี้ยงบิดามารดาให้มีความสุขนั้น มิได้หมายเพียงการเลี้ยงด้วยข้าวปลาอาหารเพื่อให้ชีวิตทรงอยู่เท่านั้น แต่ทรงหมายถึงการเลี้ยงน้ำใจของท่านด้วย การเลี้ยงน้ำใจของพ่อแม่มีความสำคัญเท่า ๆ กับการเลี้ยงทางร่างกายเหมือนกัน เพราะการเลี้ยงน้ำใจท่านเป็นการทำชีวิตของท่านให้ชุ่มชื่น ทำให้มีความสุขเพราะความสุขของคนเราอยู่ที่ใจ ถ้าใจมีความสุขแล้วมันก็เป็นสุข ถ้าใจ

มีแต่ความทุกข์ ถึงกายจะได้รับความปรนเปรอให้มีความสุขเพียงไร มันก็ยังเป็นความทุกข์อยู่นั่นเอง ฉะนั้นการเลี้ยงบิดามารดาให้มีความสุข ก็หมายถึงการเลี้ยงทางกายและเลี้ยงน้ำใจทั้งสองประการ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นลูกที่ดี มิฉะนั้นแล้วก็ยังหาชื่อว่าเป็นลูกที่ดีไม่

ลูกบางคนไม่ได้เหลียวแลในเรื่องเลี้ยงน้ำใจพ่อแม่เสียเลย พ่อแม่สอนไม่ให้ลูกเที่ยวกลางคืน ก็เที่ยว สอนไม่ให้ลูกเล่นการพนัน ก็เล่น สอนไม่ให้กินเหล้า ก็กิน ลูกเหล่านี้ชื่อว่าทำลายน้ำใจของพ่อแม่ ทำให้พ่อแม่ต้องเสียน้ำใจเป็นอันมาก เมื่อเสียน้ำใจแล้วในที่สุดการเสียน้ำตาก็ติดตามมาซ้ำเข้าอีก น้ำใจกับน้ำตาของพ่อแม่นั้นมีจังหวะใกล้เคียงกันมาก ถ้าลูกคนไหนทำให้พ่อแม่น้ำตาตกแล้ว จะเป็นบาปกรรมอันหนักสำหรับลูกคนนั้น ถ้าน้ำตาของพ่อแม่เสียไปเพราะความดีของลูก ก็ถือว่าลูกคนนั้นดีมีบุญ ถ้าเสียไปเพราะความประพฤติชั่วของลูก ก็เป็นบาปแก่ลูกอย่างร้ายแรง

การเลี้ยงน้ำใจกันนี้ ไม่เฉพาะแต่พ่อแม่เท่านั้น แม้ญาติ มิตร ครูอุปัชฌายาจารย์ และผู้ที่เคารพนับถือทุกคน ตลอดถึงคนที่เรารัก เป็นผู้ที่เราต้องเลี้ยงน้ำใจทั้งนั้น แม้กระทั่งคนที่เป็นศัตรูของเราเอง เราก็ต้องเลี้ยงน้ำใจเขาเหมือนกัน เพราะถึงอย่างไรเราก็ไม่อยากให้เขาเพิ่มความเป็นศัตรูแก่เรามากขึ้น การเลี้ยงน้ำใจ ถ้าเป็นพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ครูอุปัชฌายาจารย์ และผู้ที่ให้ความอุปถัมภ์แก่เรา เรียกว่าบูชาน้ำใจ คนนอกจากนี้เรียกว่าเลี้ยงน้ำใจ การเลี้ยงน้ำใจกันไว้ได้ จึงเป็นลักษณะของคนดี ตรงกันข้าม ถ้าคนไหนไม่รู้จักเลี้ยงน้ำใจคน คนนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว

คนที่เห็นแก่ตัว คือคนที่ไม่เห็นความเดือดร้อนของคนอื่น มุ่งแต่ประโยชน์ของตัวเป็นใหญ่ ใครจะเดือดร้อน ใครจะรำคาญ ใครจะได้ทุกข์ ไม่มีการรับรู้ ยอมรับรู้แต่ประโยชน์ของตนเองอย่างเดียว คนพวกนี้จะมอบหมายให้ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่ได้ ถ้าขืนมอบหมายให้ทำ ก็เท่ากับมอบหมายให้หาประโยชน์เพื่อตัวเองมากยิ่งขึ้น จะทำอะไรก็ไม่พ้นจากตัวไปได้ ดังนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้พระภิกษุปัญจวัคคีย์ฟัง เพื่อให้ถอนความยึดมั่นว่าเป็นตัวเป็นตนเสีย โดยตรงชี้ให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนของเราเป็นต้น พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ชื่อว่า "อนัตตลักขณสูตร" เป็นการทำลายอัตตานุทิฏฐิ คือความเห็นแก่ตัวให้หมดสิ้นไป ก่อนแต่พระองค์จะเทศนากัณฑ์นี้ พระองค์ต้องเทศน์เรื่องธรรมจักกัปปวัตนสูตรให้ฟังเสียก่อน เพราะเป็นการสร้างพื้นฐานของจิตใจ ของภิกษุปัญจวัคคีย์ให้ดีเสียก่อนเป็นขั้นแรก เมื่อทรงเห็นว่าภิกษุเหล่านั้นมีจิตใจดีแล้ว จึงทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรให้ฟังในขั้นสุดท้าย ผลก็ปรากฏว่า เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์ได้ฟังธรรมเทศนานี้แล้ว เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ก็ได้บรรลุอรหัตตผลในที่สุด

หลักอนัตตา คือความมิใช่ตัวตนของพระพุทธเจ้า ไม่มีอยู่ในลัทธิคำสอนของศาสนาใดในโลก มีอยู่เพียงในพระพุทธศาสนาเท่านั้น คนทั่วโลกไม่รู้จักคำว่าอนัตตาคือความมิใช่ตัวตน แม้แต่ตัวของเราเองก็ไม่เคยรู้มาก่อนเหมือนกัน รู้แต่เพียงว่า นี่มันตัวของเรา นั่นมันเป็นของเรา เท่านั้น ใคร ๆ เขาก็สอนกันอย่างนี้ทั่วโลก มีแต่ของพระพุทธเจ้า

เท่านั้นที่เป็นของแปลกประหลาดในสมัยนั้น ฉะนั้นการที่เราจะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่ว่า มันไม่ใช่ตัวของเรา จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยาก หากเราค่อย ๆ นึก ค่อย ๆ คิด พิจารณาให้ดี ก็จะมองเห็นได้เอง ฉะนั้น ก่อนแต่ที่พระพุทธเจ้าจะเทศนาอนัตตลักขณสูตรให้ภิกษุปัญจวัคคีย์ฟัง เพื่อกลับความคิดเห็นจากความรู้สึกที่ว่าเป็นตัวเป็นตนให้เห็นว่าเป็นของมิใช่ตัวมิใช่ตน ถึงกับต้องเทศน์ให้ฟังถึงสองกัณฑ์ จึงจะรู้เรื่องกัน

หลักธรรมในอนัตตลักขณสูตรนั้น เมื่อพิจารณาดูจะมองเห็นว่าล้วนแต่เป็นเนื้อหาที่น่าสนใจทั้งนั้น บรรดาเนื้อหาเหล่านั้น ยังมีเนื้อหัวใจอยู่ชิ้นหนึ่งซึ่งบรรดานักธรรมมักจะมองข้ามไป ดูเหมือนไม่ค่อยสนใจนัก หัวใจดังกล่าวก็คือ "เนตํ มม นั่นไม่ใช่ของเรา เนโส หมสฺมิ เรามิได้เป็นนั่น น เมโส อตฺตา นั่นมิใช่ตัวของเรา" ทั้ง ๓ ประโยคนี้ล้วนมีความหมายสำคัญเท่ากันเป็นหัวใจของอนัตตลักขณสูตรทีเดียว :– เพราะมีอรรถรสครอบคลุมเนื้อความหมดทั้งสูตร ครั้นจะผ่านไปโดยไม่ชี้-แจงว่าอะไรเป็นอะไร ก็รู้สึกเสียดายมิใช่น้อย จึงใคร่ขอชี้ให้เห็นโทษของการถือว่าเป็นตัวเป็นตน และคุณของการผ่อนคลายจากการถือว่าเป็นตัวเป็นตนว่ามีอย่างไรบ้าง

คำว่า "นั่นมิใช่ของเรา" หมายความว่ามิให้ยึดถือในสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีวิญญาณ และไม่มีวิญญาณที่เราปกครองอยู่นั้น ว่าเป็นของเรา ถ้าสิ่งนั้นมันแตกหักเสียหายหรือถูกแย่งชิงเอาไป เราจะได้ไม่เสียใจ ตัวอย่างเช่นการมีคู่ครองคงจะมีความสุข ครั้นมีเข้าจริงๆ มันกลับมีแต่ความทุกข์ เพราะต่างคนต่างก็ถือกันอย่างมั่นคงว่า นั่นเมียของเรา นั่นผัวของเรา

เมียจะคุยกับผู้ชายที่ไหนก็ไม่ได้ ผัวเป็นต้องมีอารมณ์หึงหวงเสียทุกครั้ง กลับมาถึงบ้านเป็นทะเลาะกัน ทุบตีกัน ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพราะถือว่าเมียของเรา บางคู่ ผัวจะคุยกับผู้หญิงที่ไหนไม่ได้ ฝ่ายเมียเป็นต้องตามติดตูดแสดงการหึงหวงทุกครั้ง ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญใจ หาความสุขมิได้เพราะถือว่าเป็นผัวของข้า นี่คือต้นเหตุแห่งการแตกร้าวกัน บางทีเอาชีวิตกันถึงกับล้มตายก็มีไม่น้อย แต่ถ้าต่างคนต่างนึกเสียว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอน ที่นึกว่ามันเป็นของเรา อาจจะไม่เป็นของเราเสมอไป อาจจะเลิกร้างกันไป หรือล้มหายตายจากกันไปก็ได้ เมื่อเราพิจารณาโดยยึดเอาความไม่เที่ยงเป็นอารมณ์เสมอ ๆ แล้ว การยึดถือว่าเป็นของเราก็ผ่อนคลายลงมา ถึงคราวที่จะต้องมีอันเป็นจริงๆ เราก็จะได้ไม่เสียใจ หรือมีความเสียใจแต่น้อย

ทรัพย์สินเงินทองของเราก็เหมือนกัน เป็นของไม่แน่ว่าจะเป็นของเราตลอดไปอาจจะวิบัติไปด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะสมบัตินั้นคู่กับความวิบัติ เมื่อถึงคราววิบัติเข้าจริง เราจะได้ไม่เสียใจ หรือมีความเสียใจแต่น้อย

ส่วนคำว่า "เรามิได้เป็นนั่น" หมายความว่า เรามิได้เป็นไปตามคำที่เขาว่า เมื่อมีคนมาบริภาษเราว่า เป็น หมา หมู วัว ควาย หรือพูดจาเหยียดหยามโดยประการอื่น เมื่อเราทำใจเสียว่า เราหาได้เป็นอย่างนั้นไม่ เรายังเป็นคน มิได้เป็นอย่างที่เขากล่าวหา ผู้ใดมากล่าวใส่ร้ายเราในทางมิดี ความไม่ดีก็เป็นของคนนั้นเอง เมื่อคิดได้อย่างนี้ ความโกรธก็เบาบางลงได้มาก เราอาจจะไม่ได้ตอบคนนั้นเลยก็ได้

อีกอย่างหนึ่ง สำคัญตัวเองว่าเป็นผู้วิเศษกว่าคนอื่น การสำคัญตัวเองอย่างนี้เป็นทางให้เกิดความดูหมิ่นคนอื่นว่าเป็นคนเลวกว่าเราไปหมด จะพูดจาปราศรัยมักจะแสดงอาการใหญ่โตเกินตัว ยกตนข่มผู้อื่นแสดงสันดานเลว เสียความคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ที่ควรเคารพนับถือ หรือตัวมีฐานะมีตำแหน่งสูง แต่สำคัญตัวว่าต่ำ อย่างนี้ก็ไม่พ้นจากความสำคัญตัวผิดเหมือนกัน

ความหมายสำคัญของคำว่า "เรามิได้เป็นนั่น" นี้ ก็เพื่อป้องกันมิให้คนต้องลืมตัว ให้นึกถึงความจริงของตัวอยู่เสมอว่า เราเป็นอะไร มีฐานะและความเป็นอยู่อย่างไร เราจะปฏิบัติตัวของเราอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับฐานะและความเป็นอยู่ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้คนมีสมานัตตา คือความเป็นผู้วางตัวเหมาะสม

ส่วนคำว่า "นั่นมิใช่ตัวของเรา" หมายความว่า ให้เราเลิกการยึดถือว่า สิ่งต่าง ๆ มิใช่ตัวตนอะไรของเรา สิ่งนั้นเป็นอย่างไร มันก็เป็นอย่างนั้น ไม่ควรเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวของเรา เช่น มีคนด่าว่าลูกของเรา เรากลับไปรู้สึกเอาว่าเขาด่าเรา มีคนไล่ตีสุนัขของเรา เรากลับเข้าใจว่า มันไม่เกรงใจเรา เมื่อมันตีหมาของเราก็เท่ากับตีเรานั่นเอง ในที่สุดคนตีหมากับเจ้าของหมาก็เกิดวิวาทกันเอง เพราะยึดถือว่าหมามันเป็นตัวของเรา

ลูกน้องของเราถูกผู้อื่นรังแก เรากลับนึกว่ามันเหยียดหยามน้ำหน้าเรา มันรังแกลูกน้องของเราก็เท่ากับรังแกเรานั่นเอง ในที่สุดเรานั่นแหละจะเป็นคู่อาฆาตกับคนที่รังแกลูกน้องของเรา

เรื่องหมากับแมว เป็นเหตุให้คนยกพวกตีกันก็มี ดังมีเรื่องเล่าว่ามีคนหนึ่งแบกให้น้ำผึ้งเดินมา เผอิญให้น้ำผึ้งหลุดมือกระทบพื้นดิน ไห

น้ำผึ้งแตก น้ำผึ้งก็หกเรี่ยราดกระจายอยู่ตามพื้นดิน แมลงวันได้กลิ่นน้ำผึ้ง ก็พากันมาตอมกิน ฝ่ายจิ้งจกเห็นแมลงวันเข้าก็โดดเข้ามากินแมลงวัน ฝ่ายแมวของอีกบ้านหนึ่งเห็นจิ้งจกเข้าก็ดีใจ เลยวิ่งเข้าตะครุบจิ้งจกเป็นพัลวัน ฝ่ายสุนัขของอีกบ้านหนึ่งเห็นแมวเข้าก็รีบวิ่งเข้ามากัดแมว ฝ่ายเจ้าของแมวเห็นหมากัดแมวของตัวก็โกรธ ฉวยท่อนไม้ได้ก็กระหน่ำตีสุนัขอย่างไม่ปรานี ฝ่ายเจ้าของหมาเห็นเจ้าของแมวตีหมาของตัวเข้าก็โกรธ ฉวยอาวุธได้ก็โดดตีเจ้าของแมวทันที ว่ากันชุลมุนชุลเก ฝ่ายญาติพี่น้องเจ้าของหมา และเจ้าของแมวเห็นพวกของตัวตีกันเช่นนั้นเลยเข้าช่วย ต่อยตีทิ่มแทงกันเป็นพัลวัน ในที่สุดทั้งสองฝ่ายก็ถึงกับเลือดตกยางออกบอบช้ำดำเขียวไปตาม ๆ กัน นี่มันเป็นเรื่องหมากับแมวนิดเดียวเท่านั้น แต่คนกลับไปนึกว่าหมามันเป็นตัวของเรา แมวมันเป็นตัวของเรา รู้สึกเจ็บแทนหมาแทนแมว เลยคนต่อคนเกิดฟาดกันเอง เท่านี้ยังไม่พอ พรรคพวกของทั้งสองฝ่ายก็รู้สึกเจ็บแค้นแทนพวกของตัวเลยยกพวกตะลุมบอนกัน ต่างก็บาดเจ็บยับเยินด้วยกันทั้งคู่ นี้คือโทษของการยึดถือว่าสิ่งนั้นหรือสิ่งนี่เป็นตัวของเรา ถ้าเรานึกเสียว่าสิ่งนั้นไม่ใช่ตัวของเรา สิ่งนั้นกับเรามันคนละส่วนและเป็นคนละเรื่องถึงจะมีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นญาติเป็นมิตร หรือเป็นสิ่งที่เรารักและหวงแหน แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นก็ไม่ใช่ตัวของเรา เมื่อเราคิดตัดใจอย่างนี้ได้แล้ว เหตุที่จะทำให้เรามีความทุกข์ก็เบาบางไปได้มาก

รวมความว่า การยึดมั่นถือมั่นว่า สิ่งนั้นเป็นของเราก็ดี เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ก็ดี หรือสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นตัวของเราก็ดี เป็นมูลเหตุของความทุกข์ ความเศร้าตลอดจนความพินาศทั้งมวล ฉะนั้น พระพุทธ-

เจ้าจึงสอนให้ พุทธบริษัท ถอนความ ยึดถือว่าเป็น ตัวเป็นตน ของเรา เสีย เมื่อเราถอนได้มากเท่าไร ก็เป็นความสุขใจได้มากเท่านั้น

คนเราจะดีหรือชั่วอยู่ที่ใจดวงเดียว ถ้าใจดีมีเหตุมีผล จะทำจะพูด จะคิดอะไรมันดีทั้งนั้น คนใจดีเป็นพระได้ เพราะพระอยู่ที่ไหนก็ทำที่นั้นให้มีความสุข มีคนบูชา ถ้าคนใจร้ายจะมองเห็นอะไรมันร้ายไปหมด จะไปที่ไหนก็นำความเลยร้ายไปที่นั้น ฉะนั้น คนใจร้ายเขาจึงขนานนามว่าเป็น "เสือ" เช่น เสือฝ้าย เสือยิ่ง เสือมเหศวร เป็นต้น ล้วนแต่มีประวัติคดีปล้นฆ่ามาแล้วอย่างโชกโชน เพราะใจร้ายเหมือนเสือนี้เอง ประชาชนจึงเอาคำ "เสือ" มาใช้นำหน้าชื่อ ทำให้เพิ่มความหวาดกลัวยิ่งขึ้น คนที่มีชื่อคนและชื่อสัตว์รวมกันอย่างนี้ ทำให้มองเห็นว่า คนนั้นมีสภาพครึ่งคนครึ่งสัตว์ดิรัจฉานเข้าไปแล้ว จึงเป็นคนที่ไว้ใจอะไรไม่ได้

การเอาชื่อเสือมาเพิ่มให้กับคนใจร้ายนั้น ไม่เพียงแต่คนเท่านั้น แม้สุนัขที่มันดุร้าย คนก็ยังเอาคำว่าเสือไปตั้งชื่อให้แก่มัน ชะรอยสุนัขมันจะรู้เหมือนกันว่า ชื่อที่เจ้าของตั้งให้มันนี้ คงเป็นรางวัลแห่งความดุร้ายของมัน เกิดความภาคภูมิใจขึ้นมา มันกลับเพิ่มความดุร้ายยิ่งขึ้น

ในร่างกายของคน เราถือกันว่าใจเป็นใหญ่และสำคัญกว่าร่างกายส่วนอื่น ใจสามารถบังคับบัญชาให้ร่างกายทำดีทำชั่วได้ทั้งนั้น ฉะนั้น จึงต้องมีการอบรมใจให้ดีเมื่อใจดี กายก็พลอยมีความผาสุขไปด้วย

ในกลุ่มชนซึ่งตั้งเป็นหมู่คณะก็เหมือนกัน ผู้ที่เป็นหัวหน้าถือว่าเป็นหัวใจของหมู่คณะถ้าหัวหน้าดี หมู่คณะก็พลอยดีมีความสุข ถ้าหัวหน้าไม่ดีหมู่คณะก็เดือดร้อน ฉะนั้นหัวหน้าหมู่คณะจึงต้องมีการพัฒนาตนเองให้เหมาะสมอยู่เสมอ

คำปรารภ

ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านพระครูบริหารสุตกิจ (หลวงพ่อสอน จนฺทสุวณฺโณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมารามคราวนี้ คณะศิษย์มีความประสงค์ จะพิมพ์หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์สักเรื่องหนึ่ง แต่ก็มีปัญหาว่า เรื่องอะไรจึงจะเหมาะสมแก่เทศะและบุคคลส่วนมาก เพราะหนังสือธรรมะนั้น ส่วนมากคนไม่ค่อยอ่าน

เมื่อได้อ่านเรื่องพิธีแต่งงานตามประเพณีไทย ของคุณสมชาย พุ่มสอาด แล้ว เห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องแก่ชีวิตของคนทุกคน และเป็นเรื่องที่คนรุ่นหลังไม่ค่อยจะทราบ เมื่อพิมพ์ขึ้นผู้อ่านก็จะได้ทราบว่าบรรพบุรุษของเราได้เคยปฏิบัติกันมาอย่างไร มีความคิดเห็นและเชื่อถือกันมาอย่างไร คลี่คลายมาในปัจจุบันนี้อย่างไรบ้าง ความรู้อย่างนี้ ย่อมทำให้เข้าใจเรื่องประเพณีว่า สืบต่อกันมาอย่างไร สิ่งใดควรรักษาไว้ สิ่งใดควรดัดแปลงให้ทันสมัย สิ่งใดควรละทิ้ง

เรื่องประเพณีเป็นเรื่องที่สำคัญเหมือนกัน เพราะเป็นเครื่องหล่อหลอมชาติไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ยิ่งในปัจจุบันนี้ยิ่งสำคัญยิ่งขึ้น เพราะประเพณีของต่างชาติกำลังหลั่งไหลเข้ามาทุกวัน เราจำเป็นจะต้อง รักษาประเพณีของเราไว้ เพราะเราเป็นชาติไทยอยู่ได้และสืบต่อกันมาช้านานนับเป็นพัน ๆ ปี ก็เพราะเรามีศาสนา มีวรรณคดี มีศิลปะ มีขนบธรรมเนียมประเพณีของเราเอง เมื่อเราเข้าใจเรื่องเหล่านี้ดีแล้ว

ก็สามารถจะปรับปรุงแก้ไขสิ่งเหล่านี้ ให้เข้ากับความเป็นไปในสมัยใหม่ได้เหมาะเจาะยิ่งขึ้น

ดังนั้น จึงได้ตกลงใจพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ และได้ขออนุญาตเจ้าของเรื่อง และก็ได้รับอนุญาตสมความปรารถนา จึงขออนุโมทนาและขอบคุณ คุณสมชาย พุ่มสอาด ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขออุทิศกุศลผลบุญอันเกิดจากวิทยาทานนี้ ให้เป็นเครื่องส่งเสริมบารมีของท่านพระครูบริหารสุตกิจ ซึ่งมีอยู่แล้ว ให้เป็นบารมีที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นในอุบัติภพนั้น ๆ เทอญ ฯ

พระเมธีธรรมานุวัตร
ใน นามคณะศิษย์
๒๒ มีนาคม ๒๕๑๓

วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร นครปฐม

๒๓ มกราคม ๒๕๑๓

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ "พิธีแต่งงานตามประเพณีไทย"

เจริญพร คุณสมชาย พุ่มสอาด

ตามที่คุณได้รวบรวมและเรียบเรียง "คู่มือปฏิบัติศาสนพิธีต่าง ๆ" และได้มอบให้นางทองอยู่ บุญยวัฒน์ พิมพ์แจกในงานศพนายไพบูลย์ บุญยวัฒน์ ณ เมรุวัดพระปฐมเจดีย์ เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ไปแล้วนั้น

อาตมาฯ ใคร่จะขออนุญาตพิมพ์เรื่องของคุณเฉพาะเรื่อง "พิธีแต่งงานตามประเพณีไทย" เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูบริหารสุตกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม ต. บางแค อ. อัมพวา จ. สมุทรสงคราม ณ วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงได้รับความกรุณาจากคุณและขอขอบคุณล่วงหน้ามาณ โอกาสนี้ด้วย

ขอเจริญพร

พระเมธีธรรมานุวัตร

(พระเมธีธรรมานุวัตร)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์

ยินดีอนุญาตและขออนุโมทนาในกุศลวิทยาทานครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

นายสมชาย พุ่มสอาด

พิธีแต่งงานตามประเพณีไทย

โดย

นายสมชาย พุ่มสะอาด

หัวหน้าแผนกอักษรศาสตร์ และวรรณคดี

กองวรรณคดี และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

พิธีแต่งงานตามประเพณีไทย

โดย สมชาย พุ่มสะอาด

พิธีสู่ขอ

เมื่อบิดามารดาเห็นว่า บุตรชายของตนได้บวชเรียนแล้ว สมควรจะแต่งงานมงคลได้ จึงสืบหาหญิงที่คู่ควรกับตระกูลของตนมาเป็นสะใภ้ เมื่อหาได้ถูกใจแล้ว ก็หาผู้ใหญ่ที่มีอายุเป็นเฒ่าแก่ไปพูดจาทาบทามกับบิดามารดาญาติฝ่ายหญิงนั้นเป็นการเงียบ ๆ ก่อน ดูท่าทีว่าจะยอมยกให้หรือไม่ ฝ่ายบิดามารดาญาติฝ่ายหญิงถึงจะเต็มใจยอมยกบุตรหลานสาวให้ก็มักต้องขอวันเดือนปีผู้ชายมาให้โหรตรวจดู ชาตาราศีกับ บุตรหลานสาวว่าจะสมควรทำการมงคลด้วยกันได้หรือไม่ การที่ขอให้หมอดูชะตาเสียก่อนนี้ เป็นอุบายที่ดีอย่างหนึ่ง คือถ้ามีความรังเกียจในตัวชาย หรือในตระกูลชาย แต่ไม่อยากจะยกเหตุรังเกียจมาอ้างให้ขัดใจกัน ก็อาจจะบอกได้แต่ว่าชะตาไม่ต้องกัน ถ้าขืนให้แต่งกันก็จะเกิดภัยอันตราย บางทีจะเป็นด้วยเหตุนี้ จึงชอบประพฤติกันโดยมาก บางรายถ้าทั้งสองฝ่ายรักใคร่สนิทสนมมาก่อน ก็ไม่ต้องขอวัน เดือน ปี ยินดียกให้เลยก็มี และเรียกทองหมั้นสินสอด

พิธีหมั้น

เมื่อผู้ปกครองทั้งสองฝ่ายตกลงจะให้แต่งงานกันแล้ว ก็ให้เฒ่าแก่ทั้งสองฝ่ายพูดจาสัญญากันกำหนดทุนสินสอดและหอขันหมาก ผ้าไหว้

ตามสมควรแก่ตระกูล ครั้นตกลงยอมพร้อมกันเป็นคำสัญญาทั้งสองฝ่ายแล้ว ถึงวันฤกษ์ดีบิดามารดาข้างฝ่ายชายก็ให้เฒ่าแก่นำขันหมากหมั้นไปให้แก่บิดามารดาผู้ปกครองหญิง บิดามารดาญาติฝ่ายหญิงก็หาเฒ่าแก่มาคอยรับขันหมากหมั้นตามสมควร ขันหมากหมั้นนั้นมีขันใส่หมากลูกกับพลูใบขันหนึ่งกับทองคำอันมีน้ำหนักเท่าที่ตกลงกันไว้ และมีขนมต่าง ๆ ตามแต่จะจัดไปให้ แต่บางทีก็ไม่มีขันหมากหมั้นต่อกัน เพราะบิดามารดาญาติทั้งสองฝ่าย รักใคร่เชื่อถือกันอยู่แล้ว ขันหมากหมั้นนั้นเพื่อจะให้เป็นประกันให้แน่นอนตามถ้อยคำสัญญาข้างฝ่ายชาย ถ้าฝ่ายชายไม่ได้ทำการวิวาหมงคลตามสัญญาขันหมากหมั้นนั้นฝ่ายชายจะขอคืนไม่ได้ต้องเสียเปล่า หญิงนั้นเรียกกันว่า หม้ายขันหมาก เว้นแต่หญิงไปทำความชั่วขึ้นไม่ได้ทำการมงคลแก่ชายตามสัญญา ขันหมากหมั้นนั้นต้องคืนแก่ฝ่ายชายทั้งหมด

ปลูกเรือนหอ

เมื่อหมั้นกันเสร็จแล้ว จึงกำหนดวัน เดือน ที่จะทำการมงคลต่อไป ตอนนี้ถึงเวลาที่จะสร้างเรือนหอที่เรียกว่า เรือนหอนั้นก็คือเรือนอันเป็นที่อยู่ของชายหญิงซึ่งจะทำการมงคลสมรสด้วยกัน ผู้ปกครองฝ่ายชายต้องปลูกเรือนหอที่บ้านฝ่ายหญิง ให้แล้วเสร็จก่อนวันทำการวิวาหมงคล บางทีผู้ปกครองของฝ่ายหญิงยอมยกเรือนที่มีอยู่แล้วให้เป็นเรือนหอ คิดเอาราคาแก่ชายพอสมควร โดยไม่ต้องสร้างใหม่ให้ลำบากก็มี การปลูกเรือนหอ ประเพณีโบราณฝ่ายเจ้าสาวต้องเลี้ยงดูคนที่มาทำงาน การปลูกเรือนหอเป็นหน้าที่ของชาย ส่วนเครื่องเรือนตลอดจนที่นอนหมอนมุ้งเป็นของหญิงจัดหา

พิธีแต่ง

เมื่อปลูกเรือนหอเสร็จแล้ว ก่อนจะถึงฤกษ์แต่งงานวันหนึ่งเรียกว่า วันสุกดิบ ตอนเช้าผู้ปกครองฝ่ายชาย ขนผ้าไหว้และขันหมากไปยังบ้านเจ้าสาว ผ้าไหว้นั้นเป็นของกำนัลสำหรับเจ้าบ่าวให้บิดามารดาฝ่ายหญิง คนละสำรับ แล้วมีผ้าขาวสำหรับไหว้ผีบิดามารดา หรือผีปู่ย่าตายายอีกสำรับหนึ่ง เมื่อเสร็จการมงคลแล้ว ผู้ปกครองฝ่ายหญิงก็เอาผ้าขาวไหว้ผีนั้น ตัดเย็บย้อมสบงจีวร หรือเย็บเป็นมุ้งถวายพระสงฆ์อุทิศส่วนกุศลไปตามเจตนา ขันหมากซึ่งฝ่ายชายต้องจัดหานั้นมี ๒ อย่าง เรียก ขันหมากเอก อย่างหนึ่ง ขันหมากเลวอย่างหนึ่ง

ขันหมากเอกนั้นเป็นขันใส่ข้าวสารหมากลูกพลูจีบลำดับเรียงรายปากขันมีฉัตรระย้าทองอังกฤษปักเป็นยอดตั้งขันไปบนพานแว่นฟ้า มีตะลุ่มหรือโต๊ะใส่หมากพลูหมูต้มห่อหมกขนมจีน มีฝาปิดแล้วหุ้มผ้าลายเกี้ยวผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง มีอ้อย มะพร้าวอ่อน แล้วใส่ขัน พานถั่วงาที่หนึ่ง สิ่งที่กล่าวมานี้นับว่าเป็นขันหมากเอก

ขันหมากเลวนั้นมากตั้ง ๕๐ ที่หรือ ๑๐๐ ที่ตามแต่จะตกลงกัน มีขนมส้มกล้วย ลูกไม้ต่าง ๆ ส่งไปก่อนวันฤกษ์ดีวันหนึ่ง เรียกกันว่า วันสุกดิบ

ครั้นเวลาเย็น นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่เรือนหอ ฝ่ายเจ้าบ่าวแต่งตัวเต็มยศไปกับเพื่อนชายหลายคน ไปฟังพระสวดมนต์ที่เรือนหอ ครั้นพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์จบแล้ว บิดามารดาฝ่ายหญิงจึงพาเจ้าสาวออกมา ให้เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวนั่งใกล้กัน มีเฒ่าแก่ฝ่ายหญิงนั่งคั่นกลางอยู่

คนหนึ่ง ให้พระสังฆนายกสวมมงคลเจ้าบ่าวกับเจ้าสาว เป็นมงคลคู่มือสายสิญจน์ล่ามติดกันเรียกว่า มงคลแฝด ฝ่ายเพื่อนเจ้าบ่าวก็นั่งเรียงต่อจากเจ้าบ่าว เพื่อนสาวก็นั่งเรียงต่อจากเจ้าสาวไปที่หน้าเรือนหอนั้น พระสงฆ์สวด ชยันโต พร้อมกัน และพระสังฆนายกก็ซัดน้ำพระพุทธมนต์ให้เปียกทั่วกันทั้งพวกเจ้าบ่าว และเจ้าสาวเวลานั้นเป็นการสนุกรื่นเริงทั้งสองฝ่าย พวกเจ้าบ่าวก็เบียดเสียดเจ้าบ่าวเข้าไปให้ใกล้เจ้าสาว พวกเจ้าสาวก็เบียดเสียดเจ้าสาวเข้ามาใกล้เจ้าบ่าว พวกหนุ่มสาวทั้งสองฝ่ายเบียดเสียดกันชุลมุน จนบางทีหญิงเฒ่าแก่นั่นกั้นกลางอยู่นั้นต้องหลีกห่างออกมา เมื่อเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าไปนั่งชิดกันก็เป็นเสร็จซัดน้ำ ในคืนนั้นเจ้าบ่าวต้องนอนอยู่ที่หอ มีเครื่องดนตรีดีดสีตีเป่าขับร้องเรียกว่ากล่อมหอ คืนหนึ่ง

รุ่งขึ้น ถึงวันฤกษ์ดี เวลาเช้าพระสงฆ์มาพร้อมแล้ว เจ้าบ่าวกับเจ้าสาวต้องตักบาตรร่วมกัน ตักด้วยทัพพีเดียวกัน ตอนจับทัพพีซักจะมีการเกี่ยงกันหน่อย ๆ เพราะถือกันว่า ถ้าใครจับได้ตอนบนก็จะได้เป็นไก่บน คือผู้มีอำนาจเหนือ ถ้าใครจับได้ตอนล่างก็จะต้องเป็นไก่ล่าง คืออยู่ในอำนาจเขา ดังนั้นในตอนนี้ทั้งสองฝ่ายจึงต้องรีรอดูท่าทีกัน อันที่จริงอำนาจคงไม่ได้อยู่ที่ทัพพีเป็นแน่ อยู่ที่น้ำใจของกันและกัน ถ้าปฏิบัติถูกเรื่องกันต่างก็มีอำนาจขึ้นในตัวของตนเอง แต่ที่ถือเรื่องจับทัพพีก็เป็นเรื่องที่ถือกันมาและนึกว่าเป็นไปได้ พิธีที่กล่าวมานี้เป็นแบบเก่ายังมีอยู่ตามชนบท

ในปัจจุบันนี้ เขาแต่งงานลูกหลานในวันฤกษ์ดีวันเดียว –เวลาเช้า

เลี้ยงพระสงฆ์ถวายไทยทานต่าง ๆ ของถวายพระสงฆ์นั้น ฝ่ายชายฝ่ายหญิงแบ่งปันกันถวายพระตามที่ตกลงกัน ครั้นพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วบิดามารดาญาติฝ่ายหญิงจัดของคาวสำรับหนึ่ง ของหวานสำรับหนึ่งไปให้แก่บิดามารดาญาติฝ่ายชาย ในตอนเช้าเมื่อเลี้ยงพระสงฆ์แล้วสำรับคาวหวานที่จัดไปนั้นเรียกว่าของเลื่อน ทั้งนี้เพื่อบอกให้รู้ว่าการเลี้ยงพระได้เสร็จแล้วให้นำขันหมากไปเถิด บิดามารดาญาติฝ่ายชายเมื่อได้รับของเลื่อนแล้ว จึงให้เฒ่าแก่ผู้ใหญ่นำทุนสินผ้าไหว้ขันหมากไปยังบ้านฝ่ายหญิง (๑)

ขันหมาก

จัดเฒ่าแก่ฝ่ายชายนำขันหมากใส่เรือไป ถ้าจะให้ดีควรมีมโหรีไปในเรือด้วย (ตอนท้าย) ขันหมากเอกเลือกหญิงงาม ๆ เป็นผู้เชิญ เมื่อถึงท่าน้ำหน้าบ้านเจ้าสาว อาจมีผู้ชายที่เป็นคนในบ้านเจ้าสาวเอาไม้มากั้นเพื่อห้ามไม่ให้ขึ้น ถ้าการเป็นเช่นนั้นก็ควรให้เงินทอง (ทิป) เขาเสียบ้างแล้วก็เทียบเรือขนขันหมากขึ้นเรือน เข้าไปพบกับเฒ่าแก่ฝ่ายหญิงมอบขันหมากให้ โดยมีการตรวจนับเสียว่าเป็นการต้องตามคำมั่นสัญญากันหรือไม่ เมื่อถูกต้องแล้วเฒ่าแก่ทั้งฝ่ายหญิงชายจะได้ไปไหว้ผี คือจัดที่สมควรไว้ตั้งของในเดียบกับของขันหมาก มีเหล้า มะพร้าวอ่อนกับผ้าไหว้ผี เสร็จแล้วก็แจกของแถมพกและเลี้ยงดูพวกที่ไป

การพูดก็ไม่มีอะไรมากนัก มีแต่ว่าได้นำขันหมากของฝ่ายชายมามอบให้ตามคำมั่นสัญญา แล้วก็ให้พรตามสมควร นอกกว่านี้ก็เป็นคำสนทนาอย่างกันเอง

(๑) ดูเรื่อง พิธีกรรมและลัทธิประเพณี ของแปลก สนธิรักษ์ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

อนึ่ง ขันหมากเอกนั้น เมื่อเชิญไปถึงบ้านเจ้าสาวแล้วให้พิงมัดอ้อยไว้กับ ๒ ข้างกับประตูบ้าน ส่วนขันหมากอื่นนอกกว่านั้นเชิญขึ้นไปบนเรือน แต่ห้ามมิให้วางลงไปกับพื้น ต้องส่งให้กับมือผู้รับ

สิ่งของที่เรียกว่าขันหมากนั้นมีดังนี้คือ

๑. ขันถมหรือขันเงินขันทอง มีพานรองพร้อม ๒ ขัน บรรจุพลูขันละ ๘ เรียง ๆ ละ ๘ ใบ หมากขันละ ๘ ผล และมีแพร หรือผ้าเยียระบับปิดปากขันด้วยทั้ง ๒ ขัน

๒. ขันทองหรือขันถม หรือขันเงินก็ตาม ๑ ขัน บรรจุเงินสินสอดและมีข้าวเปลือก ข้าวตอก ถั่วเขียว งาดำ โรยบนเงินสินสอดนั้นเล็กน้อยแล้วใช้แพรหรือผ้าเยียระบับปิดปากขัน

๓. มีพานธูปเทียนแพ ดอกไม้กระทง ๑ สำรับ

๔. มีผ้าไหมกี่สำรับก็ตาม แล้วแต่ฝ่ายหญิงจะเรียก

อีกอย่างหนึ่งในโบราณยังมี

๕. เตียบ ๑ คู่ หรือ ๒ คู่ แล้วแต่เขาจะเรียก ขนมต่าง ๆ อีกกี่คู่แล้วแต่เขาจะเรียก แต่ในเตียบนั้นบรรจุขนมจีนกับห่อหมก แต่ต้องบรรจุเป็นคู่ ๆ เช่น ขนมจีน ๘ จับ หรือ ๑๒ จับ ห่อหมกก็ดุจกันเช่น ๒ ห่อ ๔ ห่อ หรือ ๖ ห่อ ดังนี้เป็นต้น

แต่สมัยนี้ เตียบและขนมต่าง ๆ นี้ บางรายก็เลิกไปแล้วก็มี

ขันหมากเอก

๑. ฆ้องชัย	เดี่ยว
๒. อ้อยลำ	๑ คู่

๓. เหล้า ๑ คู่

๔. มะพร้าวอ่อน ๑ คู่

๕. พลูไหว้ เดี่ยว (โดยมากเดี๋ยวนี้ไม่ได้ใช้)

๖. ขันหมาก ๑ คู่ (พลูขันละ ๔ เรียง ๆ ละ ๘ ใบ หมากขัน ๘ ใบ)

๗. ขันสินสอด เดี่ยว (มีใบเงิน ทอง ถั่ว งา ข้าวเปลือก)

๘. ขันเงินทุน เดี่ยว (ถ้าไม่มีเงินทุนก็ไม่ต้องใช้)

๙. ผ้าไหว้ผี ๑ สำรับ เดี่ยว (ผ้าขาวนุ่งหุ่ม)

๑๐. ผ้าไหว้ผู้ใหญ่ กี่สำรับแล้วแต่ผู้หญิงเรียกไว้

๑๑. เตียบ ๔ คู่ (ห่อหมก ๑ คู่ ขนมจีน ๑ คู่ หมู ๑ คู่ ขนมต้ม ๑ คู่) หรือจะเพิ่มมากกว่านี้ก็ได้

๑๒. ขนมต่าง ๆ (แล้วแต่ข้างผู้หญิงเรียก เดี๋ยวนี้ไม่มี)

ของเหล่านี้จัดคนยกไปพร้อมกับเฒ่าแก่ เมื่อตรวจตราเสร็จแล้ว เฒ่าแก่ทั้งฝ่ายหญิงชายจะได้ไปไหว้ผี คือ จัดที่สมควรไว้ ของในเตียบกับของขันหมากมี เหล้า มะพร้าวอ่อน กับเครื่องไหว้ผีไว้พร้อมแล้ว เฒ่าแก่จะได้กล่าวคำไหว้ผีต่อไป (ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า) จบแล้วเป็นเสร็จการ

พิธีแห่ขันหมาก

การแห่ขันหมากนั้น ผู้ปกครองฝ่ายชายต้องเลือกชายหญิงที่มีรูปร่างหมดจดแต่งตัวดี ยกทุนสิน ผ้าไหว้ ขันหมาก มีผู้คนแห่ห้อมไปพร้อมกัน ไปบกหรือไปเรือ แล้วแต่ทางที่จะไปยังบ้านบิดามารดาฝ่าย

หญิง มีฆ้องตีนำขันหมาก หรือบางทีก็มีเครื่องดีดสีตีเป่าไปเป็นสำคัญ หรือไปเงียบ ๆ ก็มีโดยมากแต่ขันหมากเอกนั้นจัดให้หญิงรุ่นสาวแต่งตัวยกไปหน้าเตียบ เตียบนั้นจัดหาหญิงที่มีตระกูลมีสามีแล้วยกไปเป็นคู่ๆ กัน ต่อเตียบลงไปเป็นผู้ไหว้ แล้วถึงขันหมากเลวให้เด็กผู้ชายยกตามไปเป็นลำดับ ครั้นถึงบ้านบิดามารดาฝ่ายหญิงคนในบ้านก็ตีฆ้องรับแล้วจัดผู้ใหญ่นำเด็กแต่งตัวถือขันพานรองมีหมากพลูลงไปรับเรียกว่า เชิญขันหมาก ขึ้นมาบนเรือนหอ ขณะนั้นบิดามารดาฝ่ายหญิงให้เฒ่าแก่ออกมารับขันหมาก แล้วจัดหาผู้ใหญ่ทั้งสามีภรรยาแต่งตัวเต็มยศหญิงนุ่งจีบห่มผ้าคลุมทั้ง ๒ บ่า มารับเปิดเตียบเป็นคู่ ๆ กันตามมากและน้อย แล้วเฒ่าแก่ฝ่ายหญิงยกเตียบกับขันใส่เหล้า มะพร้าวอ่อน พานผ้าไหว้ผีไปไว้ในเรือนบิดามารดาฝ่ายหญิงเซ่นบอก ปู่ย่าตายายตามประเพณีนิยมที่นับถือกันต่อ ๆ มา บางทีบิดามารดาฝ่ายหญิงไม่ให้ฝ่ายชายต้องจัดหา ขันหมากเอกและผ้าเตียบมีเครื่องเซ่นไป ฝ่ายบิดามารดาหญิงจัดหาสิ่งของเซ่นเอง ไม่ให้ลำบากด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เพียงให้มีแต่ทุนสินผ้าไหว้ตามสมควร

เมื่อผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเซ่นผีเสร็จแล้ว เฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าบ่าวเรียกเอาทุนจากเฒ่าแก่ฝ่ายเจ้าสาว บิดามารดาเจ้าสาวก็เอาทุนออกมาที่เรือนหอนับตรวจครบถ้วนด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายตามกำหนด ที่เรียกว่า สินสมรสและมักให้มีเงินเถาข้าง เงินสลึงเงินเฟื้องเป็นเศษนอกจากทุนออกไปข้างเป็นเคล็ดที่จะให้ทุนทรัพย์นั้นงอกงามมีความเจริญสืบไป เฒ่าแก่ข้างชายหญิงพร้อมกันนำเงินทั้ง ๒ ฝ่ายมารวมเคล้าด้วยถั่วงาแป้งน้ำมันหอม

แล้วมอบให้บิดามารดาฝ่ายหญิง เมื่อเคล้าเงินทุนเสร็จแล้ว ข้างสาวจัดสำรับคาวหวานเลี้ยงเฒ่าแก่และผู้ยกทุนสินผ้าไหว้ขันหมาก แล้วจัดสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่เฒ่าแก่กับผู้ยกขันหมากเอก ส่วนผู้ยกขันหมากเลวนั้นแจกเงินคนละเล็กละน้อย แต่คนที่ยกทุนสินนั้นเป็นธรรมเนียมถือกันว่าต้องให้สั่งละบาท เรียกว่าเป็นของแถมพก ครั้นจัดการเลี้ยงกันเสร็จแล้วเฒ่าแก่ของเจ้าสาวแบ่งขันหมากเลยเป็น ๒ ส่วน คือไปให้ข้างบิดามารดาเจ้าบ่าว สำหรับไปเลี้ยงพวกเจ้าบ่าวส่วนหนึ่ง ข้างเจ้าสาวถ่ายเอาไว้ส่วนหนึ่ง เฒ่าแก่ฝ่ายชายก็พาพวกที่ยกทุนสินขันหมากกลับไป

ครั้นเวลาบ่ายเจ้าบ่าวกับพวกแต่งตัวตามยศตามศักดิ์พากันไป บ้านเจ้าสาว มีเครื่องมโหรีหรือไปเงียบ ๆ ก็มี

ครั้นถึงบ้านเจ้าสาว บิดามารดาญาติฝ่ายหญิงก็ให้ผู้ใหญ่พาเด็กแต่งตัวถือพานหมากมาเชิญเจ้าบ่าว เจ้าบ่าวต้องมีบำเหน็จให้แก่เด็กที่มาเชิญนั้น ๔ บาทบ้าง ๘ บาทบ้าง แล้วผู้ใหญ่ก็พาเด็กกลับขึ้นเรือนก่อนเจ้าบ่าว เจ้าบ่าวตามขึ้นไปภายหลัง พวกเจ้าสาวถือแพรสีบ้าง สายสร้อยทองคำบ้าง ยืนคนละข้าง ยืนกั้นขวางทางประตูไว้ตามธรรมเนียม ๓ ชั้น ไม่ให้เจ้าบ่าวขึ้นไปชั้นที่ ๑ ประตูบ้าน พวกเจ้าบ่าวถามว่าประตูอะไร ? พวกเจ้าสาวตอบว่า ประตูเงิน ชั้นที่ ๒ ประตูเรือน พวกจ้าวบ่าวถามว่าประตูอะไร ? พวกเจ้าสาวตอบว่า ประตูทอง ชั้นที่ ๓ ประตูเรือนหอ พวกเจ้าบ่าวถามว่าประตูอะไร ? พวกเจ้าสาวตอบว่า ประตูแก้ว เมื่อบอกชื่อประตูถูกต้องดังนี้แล้ว พวกเจ้าบ่าวผู้ใหญ่คนหนึ่งเรียกว่า บ่าวนำ ต้องให้เงินแก่พวกเจ้าสาวที่กั้นขวางประตูไว้นั้น คนละสลึงบ้าง

๒ สลึงบ้าง บาท ๑ บ้าง เป็นชั้น ๆ กัน ถ้าพวกเจ้าสาวบอกชื่อประตูไม่ถูกต้องตามแบบแล้ว พวกจ้าวบ่าวก็ไม่ใคร่จะให้เงินหรือบางทีพวกเจ้าสาวกั้นขวางทางไว้มากถึงหลายแหล่ง พวกเจ้าบ่าวก็ต้องแจกเงินให้ทั่วไปตามสมควรกว่าจะขึ้นเรือนหอได้ก็เสียเงินมากหลายตำลึง พวกเจ้าสาวยกพานหมาก น้ำชา มาเลี้ยงพวกเจ้าบ่าวคนละที่

พิธีรดน้ำ

ครั้นเวลาเย็นพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ เจ้าบ่าวฟังสวดมนต์แต่ผู้เดียว เจ้าสาวไม่ได้มาฟังสวดมนต์พร้อมกัน การสวดมนต์ในชั้นหลังมาเปลี่ยนเป็นทำบุญขึ้นเรือนใหม่หาได้ให้พระสงฆ์สวดมงคล หรือสาดน้ำดังแต่ก่อนไม่ ครั้นพระสงฆ์สวดจบแล้วก็พักรออยู่พอสมควร ครั้นถึงเวลาที่ผู้ใหญ่ญาติพี่น้องทั้ง ๒ ฝ่าย ซึ่งได้เชิญมารดน้ำพร้อมกันแล้ว ข้างเจ้าสาวก็จัดที่รดน้ำ มีเตียงปูเสื่ออ่อนปูพรมน้ำมันพอสมควร มีม่านกั้นบังให้เจ้าบ่าวเข้าไปอยู่ในที่นั้นก่อน แล้วเฒ่าแก่พาเจ้าสาวออกมานั่งข้างซ้าย ท่านผู้ใหญ่หยิบมงคลคู่ซึ่งพระสงฆ์ทำไว้มาสวมศีรษะทั้งสองเคียงกัน หมอบก้มหน้าอยู่ ท่านผู้มีบรรดาศักดิ์และบิดามารดาญาติทั้ง ๒ ฝ่ายพร้อมกันรดน้ำพระพุทธมนต์ด้วยสังข์ และขันสัมฤทธิ์ให้พร ถ้าผู้ใหญ่รดที่ศีรษะ ผู้น้อยรดที่มือ พระสงฆ์สวดชยันโต แต่บางแห่งก็ให้พระสงฆ์กลับวัดเสียก่อนจึงรดน้ำ

พระสงฆ์ที่สวดในการมงคลสมรสนั้น มีวิธีนิมนต์พระสงฆ์เป็นคู่คือ ๘ รูป ๑๐ รูป ๑๒ รูป ๑๔ รูป ฝ่ายชายนิมนต์กึ่งหนึ่งหญิงนิมนต์กึ่งหนึ่ง ครั้นรดน้ำเสร็จแล้ว เจ้าบ่าวออกมาผลัดผ้านุ่ง มีเงินขอดชายผ้านุ่งไว้ตามสมควร

ผ้านุ่งที่ผลัดนั้น เด็กฝ่ายเจ้าสาวต้องมารับไปซักตากเก็บไว้ เงินนั้นเป็นของเด็ก ถ้าไม่มีเงินขอดผ้าไว้ ผ้าที่เด็กรับไปไม่ต้องคืนให้เจ้าบ่าวให้เป็นรางวัลแก่เด็กไป

ไหว้ผีปู่ย่าตายาย

เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำ และเลี้ยงดูกันแล้ว บิดามารดาให้เชิญเจ้าบ่าวเข้าไปในเรือน บิดามารดาเจ้าสาวเอาผ้าขาว ๔ ศอก ปูลงกลางเรือนยกเตียบกับขวดเหล้ามะพร้าวอ่อนกับผ้าไหว้ผีวางบนผ้าขาว เจ้าบ่าวจุดเทียนแฝดคู่ ๑ แล้ว ฒ่าแก่นำเจ้าสาวมาไหว้ผีปู่ย่าตายายพร้อมกับเจ้าบ่าวเฒ่าแก่ให้เจ้าบ่าวยกมือขวาขึ้นข้างหนึ่ง เจ้าสาวยกมือซ้ายขึ้นข้างหนึ่งประณมประสานกราบลง ๓ ครั้ง พร้อมกันแล้วเจ้าบ่าวออกมาไหว้บิดามารดาญาติเจ้าสาว ตามที่ได้จัดผ้าไปนั้นเรียงไปตามลำดับ บิดามารดาญาติฝ่ายหญิงที่รับไหว้ให้พรและให้เงินสิ่งของแก่เจ้าบ่าว แล้วจัดสิ่งของแถมพกเพื่อนเจ้าบ่าวตามสมควร เพื่อนเจ้าบ่าวพากันกลับไป

ผัวเมียที่สมควรเป็นผู้ปูที่นอนให้คู่บ่าวสาวนั้น ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ เป็นต้นว่า

๑. อยู่เป็นคู่ผัวเมียกันมาตั้งแต่เป็นหนุ่มสาวจนแก่ด้วยกัน

๒. อยู่เป็นสุขมาด้วยกันมิได้แตกร้าวกัน

๓. มีหลักฐานและมีบุตรธิดาสืบวงศ์ตระกูล

๔. เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลธรรม

ผู้ปกครองทั้งสองฝ่ายต้องปรึกษากัน หาคู่ผัวเมียผู้ทรงคุณสมบัติดังกล่าวมานั้นเป็นผู้ปูที่นอน เมื่อถึงเวลาที่จะเริ่มพิธี ผู้ที่ได้รับเชิญมา

(มักเป็นผัว) ลุกขึ้นยืนร้องถามข้อความต่าง ๆ และมีคนคอยตอบข้อความที่ถามและตอบนั้น มีดังนี้

ถาม "ถึงฤกษ์ดีหรือยัง ?"

ตอบ "ถึงแล้ว"

ถาม "นายบุญมั่นมาแล้วหรือยัง ?"

ตอบ "มาแล้ว"

ถาม "นายบุญคงเล่า มาแล้วหรือยัง ?"

ตอบ "มาแล้ว"

แล้วถามถึงคนที่มีชื่อเป็นสวัสดิมงคลอย่างอื่นต่อไปอีกสัก ๓–๔ คน ผู้ตอบก็ตอบว่ามาแล้วทุกครั้งไป เมื่อถามตอบกันเสร็จแล้ว คู่ผัวเมียที่เชิญมาก็หันหน้าชวนกันพูดว่า "ถึงฤกษ์ดีแล้ว" ผู้จะมาช่วยอำนวยพรก็มาพร้อมกันแล้ว เรามาช่วยกันปูที่นอนจนเรียบร้อยแล้วขึ้นไปนั่งเคียงกันบนที่นอน หันหน้าไปทางหัวนอน ไหว้พระสวดมนต์พร้อมกัน พอจบก็ลงนอนเคียงกันบนที่นอน ให้พรบ่าวสาวเป็นคำสนทนากันดังนี้

ผัว "ที่นอนน่านอน ใครนอนเห็นจะอยู่เย็นเป็นสุขสบาย อายุยืนนะ"

เมีย "สบายนักค่ะ ถ้าใครนอนที่นอนนี้คงจะเกิดทรัพย์สินมากมูลพูนเขา มีลูกเต้าน่ารักน่าชม"

ให้พรทำนองนี้อีกหลายอย่าง สุดแต่จะคิดให้ เมื่อจบให้พรแล้วนอนหลับตานิ่ง เหมือนดังหลับอยู่ สักครู่หนึ่งจึงลุกลงจากเตียงเป็นเสร็จพิธี แล้วเอาถั่วงามาโปรยให้พื้นดิน ถ้าถั่วงางอกงามก็เป็นที่ยินดีคืนวันนั้นมีมโหรีกล่อมหอเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว

พิธีปูที่นอน

ฝ่ายเฒ่าแก่เจ้าสาวก็จัดเสื่อหมอนที่นอนม่านมุ้งเครื่องเรือนเข้าไปปูตกแต่งพร้อมแล้ว เชิญให้ท่านผู้ใหญ่ที่มีตระกูลทั้งสามีภรรยาซึ่งมีความเจริญด้วยกันเข้าไปปูที่นอน เอาฟักเขียวผลหนึ่ง หม้อใหม่ใส่น้ำหม้อหนึ่ง พานถั่วงาที่เหลือจากเคล้าทุนสินพานหนึ่ง เข้าไปวางไว้ข้างที่นอน เป็นวิธีที่ท่านผู้ใหญ่จะให้พรแก่ทั้งสองฝ่าย ซึ่งได้ทำการมงคลสมรสกันให้มีผลคือน้ำใจบริสุทธิ์สะอาดอยู่เย็นเป็นสุข ให้มีน้ำใจรักกันหนักหน่วงดุจศิลา ถั่วงานั้นเพื่อจะเสี่ยงว่า ถ้าทั้งสองจะมีความเจริญถาวรไปภายหน้าขอให้ถั่วงางอกงามบริบูรณ์

เฒ่าแก่ทั้ง ๒ วางหมอนหนุนศีรษะเรียงหญิงให้นอนซ้าย ชายให้นอนขวาตามคำโบราณ ทั้งสองเฒ่าแก่ผัวเมียนอนก่อนพอเป็นพิธีแล้วให้ศีลให้พรตามสมควร

การส่งตัวเจ้าสาวกับเจ้าบ่าวที่เรือนหอนั้น ต้องหาฤกษ์อีกครั้งหนึ่งตามตำราที่เรียกว่าวันเรียงหมอน

ได้ฤกษ์เมื่อใดบิดามารดาจึงจะส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าว บางทีเจ้าบ่าวต้องนอนเฝ้าหออยู่คนเดียวหลายวัน บางทีฤกษ์ส่งตัวเจ้าสาวกับฤกษ์ทำการมงคลร่วมวันเดียวกันในวันนั้น บิดามารดาหรือเฒ่าแก่ก็นำเจ้าสาวมาส่งให้เจ้าบ่าวที่เรือนหอ ในเวลายามหนึ่งหรือยามเศษ

พิธีส่งตัว

การส่งตัวเจ้าสาวนั้น แต่โบราณมาได้มีประเพณีอย่างหนึ่ง คือเมื่อ

ถึงฤกษ์จะส่งตัว บิดามารดาก็สั่งสอนบุตรสาวให้มีคารวะนบนอบยำเกรงเจ้าบ่าวแล้วให้เฒ่าแก่ ๒ คน ๓ คน พาเจ้าสาวไปส่งเจ้าบ่าวที่เรือนหอ เฒ่าแก่ให้เจ้าสาวกราบเจ้าบ่าว แล้วคลานเลยเข้าไปอยู่ในม่าน เจ้าบ่าวก็เคารพไหว้เฒ่าแก่เป็นคำนับแล้ว เฒ่าแก่ให้เจ้าบ่าวยื่นมือมาจับเกี่ยวกันไว้ แสดงความหมายว่าได้ยอมยกทั้งสองให้เป็นคู่สิทธิ์ขาดแก่กัน แล้วเฒ่าแก่สอนให้เจ้าสาวกราบหมอนเจ้าบ่าวก่อน แล้วจึงนอนในที่ของเจ้าสาวก่อน เจ้าบ่าวเพื่อให้เป็นเคล็ดให้เจ้าบ่าวมีความยำเกรงเจ้าสาว แล้วสอนเจ้าสาวว่า เมื่อเวลาจะนอนพร้อมกันให้กราบเจ้าบ่าวก่อนทุกวัน จะได้เป็นศรีแก่ตนมีความเจริญไปภายหน้า เสร็จการสั่งสอนกันแล้ว เฒ่าแก่ก็ออกไปนั่งพูดกับเจ้าบ่าว พูดจาฝากฝั่งเจ้าสาวยังเป็นเด็กเล็กไม่รู้อะไร ให้เจ้าบ่าวสั่งสอนไปตามชอบใจเถิด เสร็จแล้วเฒ่าแก่ก็ลาเจ้าบ่าวออกไปข้างนอก แต่ลักษณะที่ทำกันโดยมากนั้น ในกลางคืนวันที่รดน้ำนั้นเอง พอบิดามารดาสั่งสอนเจ้าสาวแล้ว บิดามารดาหรือเฒ่าแก่ก็พาเจ้าสาวไปส่งให้เจ้าบ่าวที่ในเรือนหอ ไม่ได้ทำพิธีเกี่ยวก้อยกันอย่างโบราณ

หน้าที่สามี

๑. ยกย่องภรรยา

๒. ไม่ดูหมิ่นภรรยา

๓. ไม่นอกใจภรรยา

๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ภรรยา

๕. ให้เครื่องแต่งตัวแก่ภรรยา

หน้าที่ภรรยา

๑. จัดการงานดี

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงสามี

๓. ไม่นอกใจ

๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้

๕. ขยันไม่เกียจคร้านทำงานบ้าน

คำอาราธนาและคำถวายทาน

คำอาราธนาศีลห้า

มะยัง ภันเต ติสะระเณนะสะหะ ปัญจะสีลานิยาจามิ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต ฯลฯ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต ฯลฯ

คำอาราธนาพระธรรม

(พระเทศน์)

พรหมา จ โลกาธิปติ สะหัมปะติ กัตอัญชะลี อันธิวะรัง อะยาจะถะ สันติ ธะสัตตา ป ปะระชะ ขะชาติกาเทเสตุ ธัมมัง อนุกัมปิมังปะชัง ฯ

คำอาราธนาพระปริตร

(ใช้สำหรับพระเจริญพุทธมนต์)

วิปะติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะทุกขะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะ มังคะลัง วิปัตติปะฏิพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะยะวินาสายะ ปะริตตังพรูถะมังคลัง วิปัตติปะติพาหายะ สัพพะสัมปัตติสิทธิยา สัพพะโรคะวินาสายะ ปะริตตัง พรูถะมังคะลัง ฯ

คำจบข้าวก่อนใส่บาตร

ก่อนใส่บาตรยกขันข้าวขึ้นจบเหนือศีรษะ ตั้งนะโม ๓ จบ แล้วว่าดังนี้

๑. อิทังวะตะเมทานัง อาสะวักขะยาวะหังโหตุ ฯ

๒. สุทินนังวะตะเมทานัง อาสะวักขะยาวะหังโหตุ ฯ

(ใช้อย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้)

คำถวายข้าวพระพุทธ

กราบ ๓ หน ตั้งนะโม ๓ จบ (แล้วว่าดังนี้)

อิมังสูปพะยัญชะนัง สัมปันนัง สาลีนัง โภชนานัง อุทะกังวะรัง พุทธัสสะ เปูเชมิ ฯ

เมื่อถวายเสร็จแล้วเวลาจะลาให้กราบ ๓ หนแล้วว่าดังนี้ **เสสังมังลังยาจามิ ฯ**

คำถวายทานต่าง ๆ

คำถวายทานต่าง ๆ ต่อไปนี้ ก่อนทำการถวายทานให้กราบ ๓ หน แล้วตั้งนะโม ๓ จบ ก่อนว่าคำถวาย

คำถวายสังฆทาน

อิมานิมะยังภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโน ภันเตสังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

คำถวายกฐิน

(แบบโบราณ) อิมังสะปะริวารัง กะฐินะจีวะระทุสสะ สังฆัสสะ โอโณชะยามะ

(ว่าดังนี้ ๓ หน) (แบบสมัยใหม่) อิมังภันเตสะปะริวารัง กะฐินะ-จีวะระทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโนภันเตสังโฆ อิมังสะปะริวารัง กะฐินะจีวะระทุสสะ ปฏิคคเหตวา จะอิมินา-ทุสเสนะ กะฐินัง อัตถะระตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

คำถวายผ้าป่า

เอตานินะยังภันเต จีระวานิ สังฆฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโนภันเตสังโฆ เอตานิ จีวะรานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

คำตรวจน้ำอย่างย่อ

อิทังโณญาตีนังโหตุ สุขิตาโหตุ ญาตโย ฯ

รายการบำเพ็ญกุศล ถวาย พระครูบริหารสุตกิจ

รายการบำเพ็ญกุศล ๗ วันแรก

๑. คณะศิษย์ส่วนกลาง

๒. คณะศิษย์คลองอ้อม

๓. นายซุน นางเงียบ ฉิมฉลอง

๔. คณะศิษย์บางแค นำโดยผู้ใหญ่เจิม ทองวารี ผู้ใหญ่บาง เล็กสุวรรณ

๕. คณะครูโรงเรียนวัดปรก

๖. ตระกูล เพิ่มวัฒนา นำโดยผู้ใหญ่ลอย นายเจริญ เพิ่มวัฒนา

๗. นายเทพ สุวงศ์สินธุ์ ส.ส. สมุทรสงคราม

๘. พระบุญเยี่ยม นายเชื้อ นางฝอย บุญมีรอด

๙. คณะวัดสาธุชนาราม

รายนามผู้บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร

สัตตวารที่	๑	คณะศิษย์คลองอ้อม
,,	๒	คณะผู้ใหญ่บาง เล็กสุวรรณ
,,	๓	คณะผู้ใหญ่เทศ จุ้ยจิต นายพยอม เฉลิมทรง
,,	๔	คณะนายเทพ สุวงศ์สินธุ์ ส.ส. สมุทรสงคราม
,,	๕	พระอธิการยอด เจ้าอาวาส วัดสาธุชนาราม
,,	๖	นายอำนวย ธนิกุล

สัตตวารที่	๗	๕๐ วัน ส่วนกลาง
,,	๘	ผู้ใหญ่เทียม ปิ่นแก้ว
,,	๙	นายนิยม นางลมัย ชลานนท์
,,	๑๐	นายประสพชัย ชูชวลิต
,,	๑๑	คณะวัดสาธุชนาราม
,,	๑๒	คณะสงฆ์วัดปรก ฯ ร่วมถวาย
,,	๑๓	————————
,,	๑๔	ร้อยวันเจ้าภาพส่วนรวม

รายนามเจ้าภาพที่บำเพ็ญกุศล ในระหว่างมีการสวดร้อยวัน

คุณฉลอง พวงสมบูรณ์	คณะอุโบสถ วัดปรก ฯ
พระสังวาลย์	พระพุ่ม
นายสอน บัวกรด	พระจัด
นายบุญเลิศ จันทรนิจ	นายสำรวม นางสุนีย์ เล็กสุวรรณ
พระเรือง	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม
นายพยอม เฉลิมทรง	นางสุนีย์ น.ส. นิตยา เล็กสุวรรณ
นายใช้ นางเย็น จันทร์ปลอด	กำนันผ่อง
ผู้ใหญ่ลอย เพิ่มวัฒนา	นางแม้น เพิ่มวัฒนา
นายพัว นางสรอย ยังยิ้ม	นายสังเวียน นางทับทิม รูปทอง
พระสิบเอก ถาวร น้อยสกุล	พระ พ.อ.ท. คำนึง น้อยสกุล

ในระหว่าง ร้อยวัน พระวัดปรก ๆ สวดประจำ ถ้าไม่มีเจ้าภาพ เจ้าอาวาสรับตลอดรายการ รายรับ–รายจ่าย การบำเพ็ญกุศล ๗–๕๐ ๑๐๐ วัน และ ครบรอบ ๑ ปี

รายรับ ๗ วัน

รายย่อยตั้งแต่ ๑–๙๙ บาท ๓๑๖ รายชื่อ รวมเป็นเงิน

	๑๑๖๓๕.๕๐	บาท
ตั้งแต่ ๑๐๐ บาท ถึง ๓๐๐ บาท รวม ๒๔ ราย		
	๔๐๗๓.๐๐	บาท
นายเทพ สุวงศ์สินธุ์	๒๓๖๐.๐๐	บาท
คณะบางแค นำโดยผู้ใหญ่เจิม ผู้ใหญ่บาง	๒๐๘๐.๐๐	บาท
คณะเพิ่มวัฒนาสามัคคี นำโดยผู้ใหญ่ลอย	๑๕๔๒.๐๐	บาท
คณะคลองอ้อม	๑๕๐๐.๐๐	บาท
คณะเฉิมฉลอง	๑๔๐๐.๐๐	บาท

รวมรับ ๒๔๕๙๐.๕๐ บาท

รายจ่าย ๗ วัน

ค่าอาหาร	๘๖๙๒.๐๐	บาท
ถวายพระ	๘๖๔๐.๐๐	บาท
เบ็ดเตล็ด	๖๕๒๒.๐๐	บาท
ค่าพิณพาทย์	๒๒๐๐.๐๐	บาท
บุหรี่ เครื่องดื่ม	๑๖๔๔.๐๐	บาท

หีบบรรจุศพ	๑๔๐๐.๐๐ บาท
ให้นายสมาน (ลูกศิษย์หลวงพ่อ)	๘๐๐.๐๐ บาท
ค่าดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง	๑๒๖๖.๐๐ บาท
ค่าไฟฟ้า	๕๐๐.๐๐ บาท

รวมจ่าย ๓๑๖๖๔.๐๐ บาท

หักแล้วจ่ายเกิน ๗๐๗๓.๐๐ บาท

รายรับ ๕๐ วัน

เงิน พ.ธ.ส.ส.	๒๐๐๐.๐๐ บาท
บริจาคตั้งแต่ ๑ บาทถึง ๑๐๐ บาท ๔๑ ราย	
รวม	๑๑๘๖.๐๐ บาท
รายละ ๑๐๐ รวม	๔๐๔๕.๕๐ บาท

รายจ่าย ๕๐ วัน

ถวายพระ	๒๕๓๕.๐๐ บาท
ค่าอาหาร	๒๔๐๐.๐๐ บาท
เบ็ดเตล็ด	๔๒๗.๕๐ บาท
ค่าพิณพาทย์	๔๒๐.๐๐ บาท
ค่าโฆษณา	๑๐๐.๐๐ บาท

รวม ๕๘๘๒.๕๐ บาท

หักแล้วจ่ายเกิน ๑๘๓๗.๐๐ บาท

รายรับ ๑๐๐ วัน

บริจาคตั้งแต่ ๑ ถึง ๒๐๐ บาท รวม	๒๖๓๕.๐๐ บาท

รายจ่าย ๑๐๐ วัน

ค่าอาหาร	๑๔๐๐.๐๐ บาท
ถวายพระ	๑๓๑๐.๐๐ บาท
เบ็ดเตล็ด	๗๖๑.๕๐ บาท

รวม ๓๔๗๑.๕๐ บาท

หักแล้วจ่ายเกิน ๘๓๖.๕๐ บาท

รายรับครบรอบ ๑ ปี

ผู้บริจาค ๑ บาทถึง ๙๙ บาท	๒๒๙ ราย รวมเป็นเงิน	๕๙๑๕.๐๐ บาท
ผู้บริจาค ๑๐๐ บาทถึง ๒๐๐ บาท	๓๖ ราย ,,	๓๘๐๐.๐๐ บาท
พ.ร. ส.ส. ๑๐๐ บาท	๑ ราย ,,	๑๐๐๐.๐๐ บาท

รวม ๑๐๗๑๕.๐๐ บาท

รายจ่ายครบรอบ ๑ ปี

ค่าอาหาร	๒๕๐๐.๐๐ บาท
ถวายพระ	๒๖๐๐.๐๐ บาท
เบ็ดเตล็ด	๒๔๒๐.๐๐ บาท
ค่าบุหรี่ ค่าเครื่องดื่ม	๒๕๐.๐๐ บาท
ค่าดอกไม้ธูปเทียน	๑๖๐.๐๐ บาท
ค่าพิณพาทย์	๕๑๐.๐๐ บาท
ค่าไฟฟ้า	๑๘๕.๐๐ บาท

รวม ๘๖๒๕.๐๐ บาท

หักแล้วคงเหลือ ๒๐๙๐.๐๐ บาท

รายรับ ๔ รายการ

รายการ ๗ วัน	๒๔๕๙๐.๐๐ บาท
รายการ ๕๐ วัน	๔๐๔๕.๐๐ บาท
รายการ ๑๐๐ วัน	๒๖๓๕.๐๐ บาท
ครบรอบปี	๑๐๗๑๕.๐๐ บาท

รวมรับ ๔๑๙๘๕.๐๐ บาท

รวมจ่าย ๔ รายการ

๗ วัน	๓๑๖๖๔.๐๐ บาท
๕๐ วัน	๕๘๘๒.๐๐ บาท
๑๐๐ วัน	๓๔๗๐.๐๐ บาท
ครบรอบปี	๘๖๒๕.๐๐ บาท

รวมจ่าย ๔๙๖๔๑.๐๐ บาท

หักแล้วจ่ายเกิน ๗๖๕๖.๐๐ บาท

รายชื่อผู้บริจาคบำเพ็ญกุศล

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูบริหารสุตกิจ

รวบรวมเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓

ผู้บริจาครายละ ๑,๐๐๐ บาท

นายเทพ สุวงศ์สินธ์
คณะครูโรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม
ร.อ. บุญส่ง กระแจะจันทร์
นายชุ่ม นางอรุณ ขุมทอง
นายขุน นางเงียบ ฉิมฉลอง

ผู้บริจาครายละ ๗๕๐ บาท

นายวีรคม นางบรรจง โชติกพนิช

ผู้บริจาครายละ ๖๐๐ บาท

นายนิพนธ์ นางปทุม กลั่นวารี

ผู้บริจาครายละ ๕๐๐ บาท

พระราชบัญญาสุธี
พระเมธีธรรมานุวัตร
คุณสุดใจ ไพบูลย์ประดิษฐ์พงษ์
คุณประทุม จีรางกูล
คุณภักดี เฮงตระกูล
นายช้อน นางชิด สวนบุตร
นายประไพ นางกรอง เล็กสุวรรณ

ผู้บริจาครายละ ๔๐๐ บาท

พระสม เขมวงโส

ผู้บริจาครายละ ๓๐๐ บาท

นายสั้น นางละเมียด น้อยกาญจนะ คุณวัลลภ นางพนิต ปิ่นสมบูรณ์

ผู้บริจาครายละ ๒๐๐ บาท

นายโถ นางทิม หาญกลั่น
นายแจะ นางผ่อง มณีฉาย
นายจวน นางทองเจือ จุ้ยจิตร
นางสำราญ แซ่ภู
นายวิเชียร นางกิมช่วน บุญชมอ้ย
พ.จ.อ. สนั่น บ้ำนจันทร์
นางบรรจง พันธ์ถนอม
นายประทิน นางชูศรี เล็กสุวรรณ
นางถนอม ทุ้ยสกุล
นายสมพงษ์ นางเพียง ภู่อาภรณ์
คุณอนงค์ คุณสมพิศ แสงย้อย
นางลำไย สอาดศรี
คุณไพโรจน์ อนุสรณ์เสรี
ผู้ใหญ่ลอย นางแม้น เพิ่มวัฒนา
นายเจริญ เพิ่มวัฒนา
นายชวน นางนิด วรรณะ
จ.ส.อ. มณฑล เพิ่มวัฒนา
นายบัว นางลูกอินทร์ เพิ่มวัฒนา
นางจง จันทร์น้อย
นายเทศ นางอำไพ จุ้ยจิตร
นางบุปผา เพชรบูชา
นายบุญชู นางลำจวน คุ้มสิน
น.ส. นารถ ราชนิกูล

ผู้บริจาครายละ ๑๕๐ บาท

นายซ้อน นางสอย
นายอุบล นางสุด มีสกุล
นายประทุม เพิ่มวัฒนา

ผู้บริจาครายละ ๑๒๕ บาท

นางพิณ นันตสุคนธ์

ผู้บริจาครายละ ๑๐๐ บาท

พล ฯ มงคล อันตะโก
พ.จ.อ. ชาลี ดวงอุทา

นางหน่วง นันตสุคนธ์ | นางน้อย เวชประเสริฐ
นายบุญช่วย นางเนื่อง ปลั่งมุข | นายหรั่ง หาญกลั่น
นายชุบ อินทร์โอสถ | นายจัน นางผาด สังขกุล
นายกำพล นางอัมพร เพิ่มเจริญ | นายศิริชัย ทับนาโคก
นายฉลองชัย ทับนาโคก | นายประยงค์ มณีฉาย
นายวิมล มณีฉาย | นายบ๋วน ไพรสณฑ์
นายแย้ม นางสายหยุด ไพรสณฑ์ | นายวิไล ศรีอัมพร
นายแบ้น นางพอน นาคพูล | นายขาว นางเชือน นาคพูล
นายสมศักดิ์ ทับทนง | คุณจิภาวรรณ พิชิตพันธ์พงศ์
คุณซิม คมหาญ | คุณศิริพร แซ่ลิ้ม
คุณเซาะเลี้ยง แซ่ตั้ง | คุณสุรพล อนุสรณ์เสรี
คุณสมพร ณ ชลบุรี | คุณสมจิต นาคะศิริ
คุณเฉลียว ยินดีถิ่น | คุณสมคิด ไชรสรง
คุณฮั้งฮุย แซ่แต้ | คุณคิม กมลรัตนา
คุณสุวัฒน์ เจติยานุวัตร | คุณน้อย แซ่อึ้ง
คุณเกษร สวณภักดี | คุณสมศรี วิสาระทะ
คุณอารมย์ ประเทืองไทย | คุณเยาวมาลย์ เพชรนารี
คุณหมี่ กรุงศรีเมือง | คุณวิชัย เห็นสว่าง
นายประทิม นางบุญเยี่ยม เพิ่มวัฒนา | นายประเทือง นางเนื่อง เพิ่มวัฒนา
นายเล็ก นางพิศ ฟ่านเคลือบ | นายทวี นางบุญเรือง น้อยสกุล
นางหยด ธรรมารัตน์ | นายหนุน นางหวั่น อันตะโก
นายใช้ นางเย็น จันทร์ปลอด | นางวัง อันตะโก

นางปลีก ม่วงบุญมี
นายสมพงศ์ นางสำเภา
นายช้อน นางเตี๊ย
นายเฉลย นางรัตนา เพิ่มวัฒนา
นายไพโรจน์ นางสุด กองแดง
นางกรุด คล้ายพฤกษ์
นายบุญรอด ม่วงมณี
นายบุญสม นางทองเจือ เฉลิมทรง
นางออง อยู่คุณชร
นายบัว นางเติม
นายทอง นางผิน พ่วงกำเนิด
นายประสิทธิ์ บัวกรด
นางแม้น บัวกรด
นางสมใจ จุ้ยจิตร
นายคำ บ้านสกุล
นายปรีชา จูพิบูลย์
นายสงวน นางพัน จาริยาภรณ์
นายฉัตร นางส่วน พงษ์สกุล
นางถนอม สินศิริ
นายขอม นางยุ้ง เหมรังคะ
นายสวัสดิ์ นางเสน่ห์
นายเลี่ยม นางบุญมี เพ็ญสว่าง
นายวิเชียร นางสอย เรืองพยัคฆ์

นายหยด นางฉ่ำ
นายโสภณ สุคนธ์เขต
นายไสว นันตสุคนธ์
นายชัยโย นางอรวรรณ เพิ่มวัฒนา
นายมานะ นุชประเสริฐ
นายประจวบ นางสายใจ มณีฉาย
นายนิยม นางละมัย ชลานนท์
นายยินดี นางสมจิต ชลานนท์
นายไสว นางใบ แก่นพรหมา
นางเกลียว แซ่โอว
นายยนต์ บัวกรด
นายเฉลียว นางละเมียด จันทร์เกษม
นายสมพงศ์ นางเหลือง พวงจันทร์
กำนันจวน บุญทวี
นายบาง นางเพิ่ม เล็กสุวรรณ
นายทองพูน นางสมรส ศิริเดชะ
นายทุเรียน พันธุ์ฉาว
น.ส. ทองเจือ สินศิริ
นายเย็ม นางเลียง ปานมา
นางม้อย ทองคำ
นายบุญช่วย คล้ายภมร
นายพวง นางจันทร์ ขำศิริ
นางเผือด หริ่งอยู่

นายแถม นางพัน เหมรังคะ นายใหญ่ นางเฉลิม อัสโม
นายผาด นางเถา นายสังเวียน นางประกอบ
นายฉลาด นางเพชร เรืองพยัคฆ์ นางปลด ปานมา
นางสนม พลับพิบูลย์ นางประหยัด เล็กสมพิศ
นายพร นางพราว วรรณรัตน์ นางเภา กลั่นวารี
นายสังเวียน นางทิม รูปทอง นายพัว นางสอย
นายเยี่ยม นางสอย เวชการ นายกวย นางสำเนียง
นายเสนาะ นางทวี อินทร์จันทร์ นายตงเหลียง นางซุ้ย แซ่ลี้
นายปุ่น นางจันทร์ เอี่ยมนาคะ นายพยอม นางเพียร น้อยสกุล

ผู้บริจาครายละ ๖๐ บาท

นางพริ้ง มณีฉาย

ผู้บริจาครายละ ๕๐ บาท

นางไป๋ มีฉวี นายชื้น นางปิ่น นครอินทร์
นายสุรินทร์ ปานเคลือบ นายเจือน นางผล
นายช้อย นางเตือน กองแดง นายประจวบ นางเมือง อันตะโก
นายโฉม นางอนงค์ สุนทรวงศ์ นางอิง
นายประทุม นางสำเภา นายประทุม นางบุปผา แย้มโกมล
นางทองใบ คล้ำปลอด นายพิศ นางอุบล อันทอง
นายเผือด นางเข็ม นายผาด นางผด โหมดคาด
นายเสงี่ยม นางประยงค์ ขำศิริ นายสนิท นางขาว คงสะอาด
นางหนู คล้ำจีน นายปรีชา นางสมพร ทับทิมทอง
นางดวง ทับทิมทอง นายหลาบ นางจิ๋ว สวัสดี

นายสุนทร นางบังอร จุ้ยจิตร นายทิม นางสายหยุด ยังยิ้ม
นางสังวาลย์ ม่วงบุญมี นายเยื้อน นางเสริม เวชการ
นายถนอม นางอ่วน เช้าวรรโณ นายเกิน นางจีบ
ครูวิจัย นางกำจาย ณ บางช้าง นายจี่ นางอยู่
นายสนิท นางเฉลียว คล้ายพฤกษ์ นายเปลื้อง นางฉ่ำ นิ่มสกุล
นายประยงค์ นางกัลยา เฉลิมทรง

ผู้บริจาครายละ ๔๐ บาท

นายสมัย บุตรดี นายจุ่น นางเจือน ปิ่นแก้ว

ผู้บริจาครายละ ๓๐ บาท

นายสนิท นางศรีสุข นุชประเสริฐ นายเผือด นางทองหล่อ จุ้ยจิตร
นายชุ่ม นางมา พิมพ์พิทักษ์ นายสมใจ
นายกิ่งทอง สุวรรณสุนทร นายรื่ นางเจียม ชัยศรีสังข์
น.ส. ปราณี ชัยศรีสังข์ นายบรรจง นางน้ำค้าง มณีฉาย
นายสาม เมืองสุด นายมี นางอิ่ม อุ่มศิริ
นายบุญ นางบาง
นายบา จันทร์รอด นายเจียม จันทร์รอด
นายพจน์ นางวิเชียร แสงวิสูตร นายเฮี้ย นางอาบ
นายเนา นายพูน นางสงัด ทองคำ
นายเทิ้มม นางทิว แย้มโกมล นายเสียง นางจี่ ศิริกานนท์
นางอาบ ม่วงบุญมี นายบุญ นางชิด
นายแสวง นายเชื้อ บ่ายแสงจันทร์
นายสละ นางจำรัส นายประยูร บัวกรด

นายเฉียบ นางทับ แสงอรุณ	นายเคล้า นางบุญรอด เติมต่อ
นางขาว จันทร์เกษม	นายแสวง นางถวิล กลิ่นจงกล
นายช้อย เปล่งฉวี	นายโต๊ะ ทรายเรืองศรี
นายสนั่น จั่นบุญมี	นายประเสริฐ จันทร์น้อย
นายเพชร บุญมาก	นายสุดใจ บุญมาก
นางแจ่ม นิลมาก	ครูบุญสม ปลั่งเจริญผล
นางชด ดวงรัตน์	นางย้ง เดชวิไล
นายเสริม นางเลื่อน ดวงศิริ	นายเวก นาคพวัน
นายช้อน ปิ้นสกุล	นางจันทร์ รุนิล
นายบุญรอด นางบุญทรง น้อยปานะ	นายเยื่อ นางละเมียด อัสโม
นายเต๋า ทองคำ	นายสงวน นางพ้น จาริยาภรณ์
นางละมูล เขนยนุช	นายประกอบ นางกำยาน อ่ำพริ้ง
นางจ้ บุญจากาญจน์	นางบุญนะ เพชรเย็น
นางสรอย สอนบุตร	นายถวิล นางสมบูรณ์
นายสำราญ นางเก็บ	นายประสงค์ รัตนกร
นายวิน พุ่มมาลี	นายย้ง นางแบ้น เม่ฆสมศรี
นายกรุ่น นางแจ่ม นันตสุคนธ์	นางหยด แก่นสำรวจ
นายก้าน นางปน นันตสุคนธ์	นายอยู่ นางจาบ สมสกุล
นายจ่าย นางสมรวย แย้มปิ่ว	นายเมี้ยน นางสม รักษ์ทองคำ
นายประจวบ หัตถาพันธ์	นายพัน นางบรรจง โพธิ์แก้ว
นายสำราญ นางสม ทวนอัมพร	นางส้ม ขำศิริ
นายชุม นางแสวง ศรีน้อย	นายธวัช ทองโกมล
นายชัยยะ นางสมพร ทองหล่ำ	นายยม นางชิน จินดาฤทธิ์

นายเยี่ยม นางสายัณห์ ทองหล่ำ	นายเมี้ยน นางชื้น ดวงรัตน์
นายชอบ นางบุญทรง แก่นจันทร์	นายรับ นางเชื้อ แผ่นสุวรรณ
นายสงบ นางปลอด จีนศักดิ์โต	นางถนอม ดิลกแพทย์
น.ส. เสงี่ยม จุ้ยจิตร	คุณวาสนา จุ้ยจิตร
นายซ่งงั้ง นางนงค์ลักษณ์ แซ่เบ	นายบุญล้อม เพชรบูชา
นายเจ้ย นางละมัย แย้มปิ่ว	นายเหิง นางเขิน บุญมี
นายหยด นางสำรวม ม่วงบุญมี	นายแสวง นางตุ้ย น้อยสกุล
นายประเสริฐ นางผาด สินธุ์เธาว์	

ขออนุโมทนา แด่

พระราชปัญญาสุธี
พระครูโรงเรียนวัดปรกสุธรรมาราม

คุณประทุม จีรางกูล
คุณซิม คนหาญ
คุณศิริพร แซ่ลิ้ม
คุณสุรพล อนุสรณ์เสรี
คุณสมจิต นาคะศิริ
คุณสมคิด ไชรทรง
คุณไพโรจน์ อนุสรณ์เสรี
คุณสุวัฒน์ เจติยานุวัตร
คุณเกษร สวนภักดี
คุณอารมณ์ ประเทืองไทย
คุณหมี กรุงศรีเมือง

พระเมธีธรรมมานุวัตร
ภักดี เฮงตระกูล ผู้จัดการคณะศิษย์สุรพล

คุณไพบูลย์ คุณสุดใจ ประดิษฐพงษ์
คุณวิภาวรรณ พิชิตพันธุ์พงศ์
คุณเซาะเลี้ยง แซ่ตั้ง
คุณสมพร ณ ชลบุรี
คุณเฉลียว ยิ่นดีถิ่น
คุณฮั่งฮุย แซ่แต้
คุณคิม กมลรัตนา
คุณบ้วย แซ่อึ้ง
คุณสมศรี วิสาระทะ
คุณเยาวมาลย์ เพชรนารี
คุณวิชัย เห็นสว่าง

ที่ให้ความอุปถัมภ์ ในการจัดพิมพ์หนังสือ เล่มนี้

แบบปก
รูปเล่ม สมัย คำล้ำเลิศ

พิมพ์ที่ ร.พ.เลี่ยงเชียงจงเจริญ เลขที่ ๒๕๓ สำราญราษฎร พระนคร
นายเตียวจุ๊ย แซ่เตียว ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา โทร.๒๓๗๙๘ ๒๕๑๓